

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Δ.Π.Μ.Σ.: «ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»

ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ: «Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ»

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

«ΟΙ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΕΣ ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ: ΟΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥΣ ΣΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΤΗΣ Β/ΘΜΙΑΣ
ΕΚΠ/ΣΗΣ»

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Κ. ΝΤΙΝΑΣ

ΣΥΝΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: Α. ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΟΥ
Κ. ΜΠΙΚΟΣ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ: ΘΩΜΑΗ ΚΟΚΟΛΗ

Α.Ε.Μ: 71

ΦΛΩΡΙΝΑ 2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	σελ.4
Abstract.....	σελ.4
Ευχαριστίες.....	σελ.4
Σύντομη εισαγωγή.....	σελ.5
Κεφάλαιο Α. Θεωρητικό μέρος.....	σελ.5
Α.1. Η έννοια της γλωσσικής ποικιλίας.....	σελ.5
Α.2. Οι διάλεκτοι της νέας ελληνικής.....	σελ.7
Α.3. Στάσεις απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες – αντιμετώπιση των διαλέκτων.....	σελ.8
Α.4. Διάλεκτοι και ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.....	σελ.9
Α.5. Στάσεις των μαθητών και του σχολείου απέναντι στις διαλέκτους.....	σελ.10
Α.6. Σχέση των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών με τη γλωσσική ποικιλία.....	σελ.10
Κεφάλαιο Β. Μεθοδολογία έρευνας και σχολικά βιβλία.....	σελ.11
Β.1. Βιβλία Γυμνασίου.....	σελ.12
Β.1.1. Νεοελληνική Γλώσσα.....	σελ.12
a. Α' Γυμνασίου: Βιβλίο Μαθητή.....	σελ.12
& Τετράδιο Εργασιών.....	σελ.12
b. Β' Γυμνασίου: Βιβλίο Μαθητή.....	σελ.13
& Τετράδιο Εργασιών.....	σελ.13
c. Γ' Γυμνασίου: Βιβλίο Μαθητή.....	σελ.14

& Τετράδιο Εργασιών.....σελ.14	
B.1.2. Νεοελληνική λογοτεχνία.....σελ.15	
a. Α' Γυμνασίου.....σελ.15	
b. Β' Γυμνασίου.....σελ.21	
c. Γ' Γυμνασίου.....σελ.26	
B.2. Βιβλία Λυκείου.....σελ.33	
B.2.1. Έκθεση.....σελ.33	
a. Α' Λυκείου.....σελ.33	
b. Β' Λυκείου.....σελ.34	
c. Γ' Λυκείου.....σελ.35	
B.2.2. Λογοτεχνία.....σελ.35	
a. Α' Λυκείου.....σελ.35	
b. Β' Λυκείου.....σελ.44	
c. Γ' Λυκείου.....σελ.47	
B.3. Θεματικοί Κύκλοι.....σελ.48	
Κεφάλαιο Γ. Διδακτική αξιοποίηση των διαλέκτων.....σελ.50	
Γ.1. Θεωρητικό πλαίσιο.....σελ.50	
Γ.2. Πρακτική εφαρμογή.....σελ.52	
Κεφάλαιο Δ. Συμπεράσματα.....σελ.62	
Βιβλιογραφική αναφορά.....σελ.64	

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αναφέρεται στις γλωσσικές ποικιλίες και πιο συγκεκριμένα στις γεωγραφικές καθώς και στην αποδοχή τους σε κοινωνικό και σχολικό επίπεδο. Επίσης, εξετάζει τη θέση των διαλέκτων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, σύμφωνα με τη μελέτη των σχολικών εγχειριδίων της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Λογοτεχνίας του Γυμνασίου και του Λυκείου. Ακόμα, γίνεται αναφορά στα πρόσφατα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών, τα οποία προωθούν την επαφή των μαθητών με τις γεωγραφικές ποικιλίες. Παρόλα αυτά, αυτές εξακολουθούν να είναι παραμερισμένες, κάτι που φαίνεται από τη μελέτη των σχολικών βιβλίων, στα οποία η παρουσία των διαλεκτικών στοιχείων δεν είναι επαρκής. Τέλος, προτείνονται τρόποι με τους οποίους θα ήταν δυνατόν να αξιοποιηθούν οι διάλεκτοι στο γλωσσικό μάθημα, προβαίνοντας στη χρήση των νέων μεθόδων διδασκαλίας, όπως του κριτικού γραμματισμού καθώς και των πολυγραμματισμών.

Λέξεις- κλειδιά: γλωσσική ποικιλία, διάλεκτος, εκπαιδευτικό σύστημα, σχολικά εγχειρίδια, κριτικός γραμματισμός, πολυγραμματισμοί.

ABSTRACT

The present work refers to the linguistic varieties and more specifically to the geographical ones as well as their acceptance at the social and school level. It also examines the place of dialects in the Greek educational system, according to the study of the textbooks of the Modern Greek Language and Literature of the Gymnasium and Lyceum. Also, reference is made to the recent Analytical Study Programs, which promote students' contact with geographical varieties. Despite this, they are still sidelined, which can be seen from the study of textbooks, in which the presence of dialectical elements is not sufficient. Finally, ways in which it would be possible to make use of dialects in the language course are proposed, making use of new teaching methods, such as critical literacy as well as polyliteracies.

Keys- words: linguistic variety, dialect, educational system, school textbooks, critical literacy, polyliteracies.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πρωτίστως θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Κ. Ντίνα, για την εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπο μου για την ανάθεση και επίβλεψη της διπλωματικής μου εργασίας. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου κυρίως για την ψυχολογική υποστήριξη και συμπαράσταση κατά τη διάρκεια των σπουδών μου, καθώς και για την υπομονή τους όλο αυτό το χρονικό διάστημα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά την αρχαιότητα, με τη δημιουργία των πόλεων-κρατών, ευνοήθηκε και η δημιουργία διαφόρων διαλέκτων όπως η αττική, ιωνική, αιολική και δωρική. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η ελληνική γλώσσα να παρουσιάζει διαφορές όχι μόνο στην προφορά αλλά και στη γραμματική και το συντακτικό. Στα νεότερα χρόνια και πιο συγκεκριμένα μετά την ελληνική επανάσταση, η καθαρεύουσα θεωρήθηκε η πιο κατάλληλη για επίσημη γλώσσα και χρησιμοποιήθηκε στη διοίκηση και την εκπαίδευση μέχρι το 1976. Από τότε και μετά, καθιερώθηκε η δημοτική ως επίσημη γλώσσα του κράτους. Όμως τα τελευταία χρόνια αναδεικνύεται η σπουδαιότητα των γλωσσικών ποικιλιών με στόχο τη διατήρηση και την προστασία των πολιτιστικών στοιχείων της χώρας.

Στην παρούσα εργασία εξετάζουμε σε ποιο βαθμό οι γλωσσικές ποικιλίες (διαλεκτικά και ιδιωματικά στοιχεία) υπάρχουν και χρησιμοποιούνται στα σχολικά εγχειρίδια της Β/μιας εκπαίδευσης. Πιο αναλυτικά, το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στην έννοια του όρου γλώσσα, στη γλωσσική ποικιλία, στη διάλεκτο και στα ιδιώματα. Ακόμα, εξετάζεται η στάση των ανθρώπων απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες είτε σε κοινωνικό είτε σε σχολικό επίπεδο. Προς το τέλος αυτού του κεφαλαίου, γίνεται λόγος για τα πρόσφατα προγράμματα σπουδών και τη σχέση τους με τη γλωσσική ποικιλία. Το δεύτερο κεφάλαιο μελετά λεπτομερώς και εξετάζει τα σχολικά εγχειρίδια της Νεοελληνικής γλώσσας και Λογοτεχνίας του Γυμνασίου-Λυκείου ως προς τον βαθμό αξιοποίησης των διαφόρων γλωσσικών ποικιλιών. Τέλος, στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζονται τρόποι διδακτικής αξιοποίησης των διαλέκτων κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας και μέσα στα πλαίσια της σχολικής τάξης, έχοντας ως βάση το μοντέλο του κριτικού γραμματισμού αλλά και των πολυγραμματισμών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Α.1. Η έννοια της γλωσσικής ποικιλίας

Η γλώσσα αποτελεί έναν καθιερωμένο κώδικα επικοινωνίας που χρησιμοποιείται από τα έθνη και χαρακτηρίζεται από απεραντοσύνη, πολυμορφία και παντοδυναμία. Πιο συγκεκριμένα, ανταποκρίνεται σε όλες τις περιστάσεις και εξυπηρετεί ανάγκες της καθημερινής μας ζωής. Έτσι, η γλώσσα εξαπλώνεται και επεκτείνεται σε όλους τους τομείς και σε όλα τα επίπεδα της ζωής μας. Σύμφωνα με τον Lewis, είναι το μέσο για την επίτευξη διαδραστικών, συναισθηματικών, δημιουργικών σκοπών που κοινό τους σημείο είναι η μεταφορά της σχέσης του χρήστη της γλώσσας και του περιβάλλοντός του. Ακόμα, δίνει τη δυνατότητα στον ομιλητή να εκφράσει τα συναισθήματά του, να επιχειρηματολογήσει και αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό με το οποίο μπορούμε να αποτυπώσουμε τις σκέψεις μας, διότι χωρίς αυτή δεν θα υπήρχε ολοκληρωμένη σκέψη αλλά ούτε και σημαντική ανάπτυξη της κοινωνίας (Lewis, 1993). Επίσης, διαφαίνεται η δύναμη της γλώσσας,

αφού μόνο με τη χρήση του λόγου ένα άτομο μπορεί να επηρεάσει αποτελεσματικά και εύκολα τους γύρω του. Έτσι συντελείται είτε πνευματική καλλιέργεια και κοινωνική πρόοδος του κοινού είτε παραπλάνησή του. Επιπλέον, ακολουθεί και η κωδικοποίηση μιας γλώσσας, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί σωστά στον γραπτό και στον προφορικό λόγο. Ακόμα, εισάγεται στο εκπαιδευτικό σύστημα, για να τη μάθουν οι μαθητές και να κάνουν ορθή χρήση της, καθώς και σε όλες τις επίσημες δραστηριότητες μιας χώρας (π.χ. διοίκηση, επιστήμες, Μ.Μ.Ε).

Για να δημιουργηθεί όμως η γλώσσα, είναι απαραίτητος ο συνδυασμός φωνημάτων, μορφημάτων και λεξημάτων. Σύμφωνα με την Δελβερούδη (2001), οι συνδυασμοί αυτοί ποικίλλουν από γλώσσα σε γλώσσα, είναι όμως τόσο μοναδικοί, που οι ομιλητές της καθεμιάς μπορούν να ξεχωρίσουν αυτόματα ως στοιχεία της δικής τους γλώσσας. Οι ομιλητές που χρησιμοποιούν την ίδια γλώσσα συχνά αποτελούν ένα έθνος. Όμως και στην περίπτωση του έθνους, οι ομιλητές της συγκεκριμένης γλώσσας δε χρησιμοποιούν όλα τα στοιχεία της με τον ίδιο τρόπο (φωνολογικά, μορφολογικά, συντακτικά, λεξιλογικά). Υπάρχουν στοιχεία δηλαδή που διαφέρουν από ομιλητή σε ομιλητή. Έτσι, η γλωσσική κοινότητα δε χαρακτηρίζεται από γλωσσική ομοιομορφία και ομοιογένεια και αποτελείται από ένα σύνολο ομιλητών που δε χρησιμοποιούν παντού και πάντα τους ίδιους γλωσσικούς τρόπους. Η γλωσσική αυτή ετερογένεια βοηθά τη γλώσσα να υπάρχει και να λειτουργεί με την ύπαρξη των γλωσσικών ποικιλιών.

Κατά την Κακριδή (2007), οι γλωσσικές ποικιλίες χωρίζονται στις γεωγραφικές, κοινωνικές και λειτουργικές. Όταν η γλωσσική ποικιλία συνδέεται με συγκεκριμένο τόπο και ξεχωρίζει από την κοινή βάσει γεωγραφικών παραλλαγών, τότε γίνεται λόγος για γεωγραφική ποικιλία. Οι παραλλαγές αυτές ονομάζονται διάλεκτοι ή τοπικά ιδιώματα (Δελβερούδη, 2001). Ακόμα, σύμφωνα με την Κακριδή (2007), υπάρχει και ένα τρίτο είδος γεωγραφικής διαφοροποίησης, η τοπική προφορά, προφέρεται δηλαδή η κοινή γλώσσα με διαφορετικό τρόπο. Έτσι, η γεωγραφική περιοχή αποτελεί το πρώτο κριτήριο ταξινόμησης που ορίζει ένα σύνολο στο εσωτερικό μιας γλώσσας, το οποίο περιέχει μια σειρά γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών, με διαφορετικό βαθμό διαφοροποίησης. Από τη μια, οι διάλεκτοι αποτελούν γλωσσικές ποικιλίες που μιλιούνται σε μεγαλύτερη γεωγραφική έκταση ή διαφέρουν έντονα από την επίσημη γλώσσα στα περισσότερα γλωσσικά επίπεδα ώστε είναι δύσκολα κατανοητές από κάποιον που δεν είναι ντόπιος, αν και είναι ομόγλωσσος. Επίσης, οι διάλεκτοι χρησιμοποιούνται στις περισσότερες περιπτώσεις στον προφορικό καθημερινό λόγο, καθώς δεν είναι κωδικοποιημένες και δεν κατόρθωσαν να τυποποιηθούν, σε αντίθεση με την επίσημη γλώσσα, την οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι ομιλητές των διαλέκτων. Δεν απέκτησαν δηλαδή μια συγκεκριμένη και αποδεκτή μορφή από όλους τους χρήστες. Από την άλλη, τα ιδιώματα αποτελούν γλωσσικές ποικιλίες μικρότερης έκτασης χωρίς μεγάλες διαφορές από την κοινή. Έχουν δηλαδή μικρές αποκλίσεις από την κοινή, σε φωνολογικό, συντακτικό, μορφολογικό και λεξιλογικό επίπεδο (Κοντοσόπουλος, 2000). Το δεύτερο κριτήριο ταξινόμησης που ορίζει μια ομάδα από γλωσσικές ποικιλίες αφορά τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του ομιλητή, όπως η κοινωνική θέση, η ηλικία, το φύλο, το επάγγελμα και ο βαθμός μόρφωσης. Η κοινωνική θέση ενός ατόμου είναι ο σπουδαιότερος παράγοντας ομαδοποίησης και ιδιαίτερα σε χώρες με

αυστηρή κοινωνική διαστρωμάτωση παρατηρούνται διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες, ανάλογα με την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει ο ομιλητής (Δελβερούδη, 2001). Σε αυτές τις περιπτώσεις χρησιμοποιείται ο όρος «κοινωνική διάλεκτος» ή «κοινωνιόλεκτος». Τέλος, οι περιστάσεις επικοινωνίας καθορίζουν τη δημιουργία των λειτουργικών ποικιλιών και αποτελούν το τρίτο κριτήριο ταξινόμησης των γλωσσικών ποικιλιών. Πρόκειται για ποικιλίες υφολογικές, όπου στην επιλογή του ύφους σημαντικό ρόλο παίζουν κυρίως το πλαίσιο/ περιβάλλον (επίσημο ή ανεπίσημο), ο δέκτης και ο επικοινωνιακός σκοπός.

Μέσα όμως από ένα σύνολο γλωσσικών ποικιλιών η επιλογή και η καθιέρωση μιας γλώσσας ως επίσημης αποτελεί μια κατάσταση που συνδέεται με ιστορικές και πολιτικές συγκυρίες άσχετες με την μορφή ή την ποιότητα των γλωσσικών ποικιλιών. Δυστυχώς η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα, αφού υιοθετήθηκε μια «Κοινή Νεοελληνική» γλώσσα με ταυτόχρονο αποκλεισμό και περιθωριοποίηση όλων των άλλων διαλέκτων και ιδιωμάτων (Ντίνας & Ζαρκογιάννη, 2009).

A.2. Οι διάλεκτοι της νέας ελληνικής

Όσον αφορά τον χρόνο εμφάνισης των νεοελληνικών διαλέκτων, οι απόψεις των επιστημόνων ποικίλλουν. Ο Heisenberg πιστεύει ότι οι νεοελληνικές διάλεκτοι δημιουργούνται μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1204, ο Melliet υποστηρίζει ότι αυτό συνέβη από τον 8^ο αι. έως τον 15^ο αι. και ο Thumb κατά τη διάρκεια του 15^{ου} αι. (Τζιτζιλής, 2000). Ακόμα, ο Browning προσπαθεί το 1972 να συνδέσει την εμφάνιση των νεοελληνικών διαλέκτων με την πολιτική και τη δημογραφική ιστορία των Ελλήνων (Τζιτζιλής, 2001). Όσον αφορά τον διαχωρισμό των διαλέκτων, έχουν διατυπωθεί επίσης πολλές απόψεις. Η πιο γνωστή ταξινόμηση είναι του Χατζηδάκη το 1892, ο οποίος προτείνει τον χωρισμό των ιδιωμάτων σε βόρεια και σε νότια. Σύμφωνα με τον Newton (1972), η ταξινόμηση του διαλεκτικού ελληνικού χώρου έχει ως εξής: α) Πελοποννησιακές και Ιονίου, β) Βορειοελλαδίτικες (Ηπειρωτική χώρα, Βόρεια Εύβοια, νησιά Βορείου Αιγαίου), γ) Παλαιά Αθηναϊκή, δ) Κρητική, ε) Νοτιοανατολικές (Χίος, Δωδεκάνησα, Κύπρος). Επίσης, σύμφωνα με τον Trudgill (2003), η διαλεκτική ταξινόμηση/ διαφοροποίηση έχει ως εξής: α) Κεντρική (Δυτική ήπειρος, Κέρκυρα, Κεφαλονιά, Ζάκυνθος, Πελοπόννησος), β) Βόρεια (Βόρεια Ηπειρωτική χώρα, Λευκάδα, Βόρεια Εύβοια, Θάσος, Σαμοθράκη, Ίμβρος, Λέσβος, Λήμνος, Σκύρος, Σκιάθος, Σκόπελος, Αλόνησος), γ) Σάμος, δ) Μάνη, ε) Τσακωνική, στ) Παλαιά Αθηναϊκή, ζ) Κύμη, η) Νότια (Κρήτη, Κύθηρα, Αντικύθηρα και Σαντορίνη και ίσως Ανάφη και Μήλος), θ) Νοτιοανατολική (Κύπρος, Ρόδος, Κάρπαθος, Καστελόριζο, Κως, Λέρος, Πάτμος), ι) Ανατολική (Σύμη, Τήλος, Νίσυρος, Κάλυμνος, Ικαρία, Αστυπάλαια, Χίος, γειτονικές περιοχές της Ηπειρωτικής Μικράς Ασίας), κ) Σμύρνη, λ) Κεντρικές Κυκλάδες, μ) Δυτικές Κυκλάδες, ν) Μύκονος, ξ) Βόρειες Κυκλάδες.

Όμως η πιο συμβατική γλωσσική-γεωγραφική κατάταξη που υιοθετείται από την Ακαδημία Αθηνών και είναι βασισμένη σε ένα μείγμα γλωσσικών και γεωγραφικών κριτηρίων είναι η εξής:

A) Διάλεκτοι

1. Ποντιακή, 2. Καππαδοκική, 3. Κάτω Ιταλική, 4. Τσακωνική, 5. Κυπριακή, 6. Κρητική.

Β) Ιδιώματα

1. Βόρεια, 2. Ημιβόρεια, 3. Δωδεκανησιακά, 4. Κυκλαδικά, 5. Επτανησιακά, 6. Μικρασιατικά, 7. Μάνης, Κύμης, Παλαιάς Αθήνας.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι μια νεοελληνική διάλεκτος αποτελεί σήμερα περισσότερο στοιχείο πολιτισμικής παράδοσης σε κάποιες περιοχές παρά μια ζωντανή γλώσσα. Έτσι, οι διάλεκτοι τείνουν να υποχωρούν και οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτήν την υποχώρηση είναι πολλοί και διάφοροι, όπως: η μετανάστευση μέσα στο εσωτερικό της χώρας, η αστικοποίηση, καθώς και η βίαιη μετακίνηση των πληθυσμών. Απομακρύνθηκαν με σκοπό την εύρεση καλύτερων συνθηκών ζωής και εργασίας στις μεγάλες πόλεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να απομακρυνθούν όχι μόνο από τις παραδοσιακές τους συνήθειες αλλά και από τη χρήση της γλώσσας επικοινωνίας τους με τους συμπατριώτες τους. Έτσι, παρατηρείται εναρμόνιση με τον αστικό πληθυσμό και ως προς τη στάση ζωής και ως προς τον τρόπο έκφρασης των μετακινούμενων πληθυσμών. Ακόμα, η επικράτηση και η διάδοση της κοινής νεοελληνικής μέσω της ελληνικής εκπαίδευσης και των Μέσων Μαζικής ενημέρωσης συνετέλεσε στην απομάκρυνση των διαφόρων διαλέκτων. (Παπαναστασίου, 2015).

Α. 3. Στάσεις απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες – Αντιμετώπιση των διαλέκτων

Οι γλωσσικές στάσεις εκδηλώνονται μέσα από υποκειμενικές κρίσεις ομιλητών/τριών που εκφράζουν συγκεκριμένες ιδέες και απόψεις για τη χρήση, την αξία και τη λειτουργία γλωσσικών ποικιλιών. Η μελέτη των γλωσσικών στάσεων είναι πολύ σημαντική όχι μόνο για την κοινωνική προσέγγιση της γλώσσας αλλά και μέσω της αξιολόγησης που εκφράζουν οι στάσεις αυτές επηρεάζουν και πολλούς τομείς των γλωσσικών εκφάνσεων και τελικά της ίδιας της κοινωνικής ζωής των ομιλητών. Πιο συγκεκριμένα, οι θετικές ή αρνητικές στάσεις μπορεί να επηρεάσουν πρώτα από όλα την ενίσχυση ή απλά τη διατήρηση ή την υποχώρηση ποικιλιών χαμηλού κύρους. Επίσης, οι πλευρές της στάσης ενός ατόμου απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό και την ίδια ευκολία ή δυσκολία εκμάθησής τους. Θεωρείται δηλαδή ότι η κατανόηση μιας ποικιλίας γίνεται ευκολότερη, αν υπάρχει θετική διάθεση, εκτίμηση ή θαυμασμός προς αυτήν. Ακόμα, οι στάσεις φαίνεται ότι σχηματίζονται σε μικρή ηλικία, αφού αποτελούν μέρος της κοινωνικοποίησης του ατόμου (εκμάθηση κοινωνικά αποδεκτών απόψεων και συμπεριφορών). Ατομικοί και συλλογικοί παράγοντες κοινωνικοποίησης όπως οι γονείς, οι φίλοι, το σχολείο, παίζουν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία ή την αναπαραγωγή των στάσεων.

Υπάρχουν όμως κάποιοι παράγοντες που διαδραματίζουν ρόλο στη διαφοροποίηση και στην ενδεχόμενη αλλαγή τους στον χρόνο, όπως η ηλικία, το φύλο, η προσωπική ιστορία, το γλωσσικό ή και το πολιτιστικό υπόβαθρο, το είδος της εκπαίδευσης, η στάση των γονέων και των συνομιλήκων (Μαρία Κακριδή – Φερράρι, 2007). Γλωσσική ιδεολογία αποτελεί το σύνολο των στάσεων και απόψεων που έχει

μια κοινότητα για τη γλώσσα. Αυτό γίνεται έτσι αντιληπτό την τελευταία δεκαετία και οι απόψεις αυτές αντανακλούν την υποκειμενική πρόσληψη στη χρήση της γλώσσας (Τσιτσιπής, Λ. Δ. 2001 στο Χριστίδης, 2001 α, σελ 78-80). Έτσι, τα μέλη μιας κοινότητας που μιλούν μια γλώσσα οδηγούνται στο να ντρέπονται για τη γλώσσα τους, επειδή το σχολείο έχει ηγεμονικό ρόλο και εν τέλει υιοθετούν την άποψη ότι η «στάνταρ» ποικιλία δήθεν υπερέχει σε σχέση με την τοπική διάλεκτο. Παρόλο που δεν υπάρχει κάποιος τεκμηριωμένος λόγος που να στηρίζει την άποψη ότι μια γλωσσική ποικιλία υπερτερεί κάποιας άλλης σε δομικό και λεξιλογικό επίπεδο, υπάρχουν ομιλητές που υποστηρίζουν συχνά τέτοιες απόψεις, οι οποίες εμπλέκονται σε ζητήματα εκπαίδευσης και κοινωνικών διακρίσεων με άσχημα συχνά αποτελέσματα. Αυτό που ισχύει στην πραγματικότητα είναι ότι όλες αυτές οι στάσεις, απόψεις ή αξιολογήσεις και τα συναισθήματα των ομιλητών αφορούν ουσιαστικά στάσεις όχι απέναντι στην ίδια τη γλώσσα και τα στοιχεία της αλλά απέναντι στους ομιλητές διαφόρων ποικιλιών και στις κοινωνικές ή εθνικές ομάδες όπου ανήκουν αυτοί οι ομιλητές (Μαρία Κακριδή – Φερράρι, 2007).

Παρατηρούμε ότι οι διάλεκτοι αντιμετωπίζονται στερεοτυπικά και απέναντι στους ομιλητές τους δημιουργούνται προκαταλήψεις. Αυτές σχετίζονται με τις γεωγραφικές και κοινωνικές ποικιλίες. Έτσι, γίνεται λόγος για «ανώτερες» και «κατώτερες» γλώσσες, με αποτέλεσμα οι διάλεκτοι (είτε γεωγραφικές είτε κοινωνιόλεκτοι) να θεωρούνται εμπόδιο στην κοινωνική εξέλιξη και πρόοδο καθώς και μέσο κοινωνικής απαξίωσης. Οι υπάρχουσες προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που κυριαρχούν απέναντι στις διαλέκτους διευρύνουν σε μεγάλο βαθμό τη σφαίρα του στιγματισμού των διαλεκτικών ποικιλιών (Καμπάκη – Βουγιούκλη & Δούρου, 2015). Υπάρχει όμως η πιθανότητα να χρησιμοποιήσει κάποιος μια διάλεκτο ωφελιμιστικά, ώστε να έχει καλή επίδοση στο σχολείο ή να πετύχει καλύτερη ένταξη σε μια κοινωνική ομάδα (Κωστούλα – Μακράκη, 2001: 114).

A. 4. Διάλεκτοι και ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ωθεί τους μαθητές να χρησιμοποιούν αποκλειστικά την κοινή γλώσσα, παραμερίζοντας τις διαλέκτους και θεωρώντας την επίσημη γλώσσα ορθότερη. Δεν δίνονται κίνητρα στους διαλεκτόφωνους μαθητές, ώστε να αναπτυχθεί η διαλεκτική τους ταυτότητα και να συνεχίσουν να μιλούν τη διάλεκτό τους. Με αυτόν τον τρόπο, στοχεύει στην εθνική και πολιτισμική ομοιογένεια. Οι μαθητές όμως δεν μπορούν να κατανοήσουν τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της κοινής γλώσσας που πραγματώνεται μέσα από διαφορετικές παραλλαγές και διαφορετικό ύφος (Φραγκουδάκη, 1987: 127). Επίσης, με την υποτίμηση των διαλέκτων, αγνοείται το ιστορικό και πολιτισμικό παρελθόν που συνετέλεσε στην συγκρότηση του έθνους. Ακόμα, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα καταδικάζει τη γεωγραφική ποικιλότητα και εστιάζει στην ποιότητα της πρότυπης γλώσσας (Φραγκουδάκη, 1987: 128). Τέλος, χαρακτηρίζεται από βαθμοθηρία και προσπάθεια επίτευξης καλής επίδοσης στους βαθμούς και έτσι οι μαθητές εστιάζουν αποκλειστικά στην κοινή γλώσσα.

A.5. Στάσεις των μαθητών και του σχολείου απέναντι στις διαλέκτους

Ο ρόλος του σχολείου είναι πολύπλευρος, διότι στοχεύει όχι μόνο στην πνευματική καλλιέργεια και κοινωνικοποίηση των μαθητών αλλά και στη διάδοση των πολιτισμικών στοιχείων και της εθνικής ταυτότητας. Έτσι, για την επίτευξη όλων αυτών, οι μαθητές προβαίνουν στη χρήση μιας κοινής γλώσσας, την οποία πρέπει να χρησιμοποιούν ανεξαρτήτως εθνικής, κοινωνικής ή γεωγραφικής προέλευσης (Ανδρουλάκης, 2008:133). Η χρήση των διαλέκτων υποβιβάζεται από το σχολείο, κάτι το οποίο δικαιολογείται μερικώς λόγω της ανάγκης διατήρησης της εθνικής μας γλώσσας και συνάμα της ευρωπαϊκής μας ταυτότητας (Ντίνας, 2015: 170). Ο περιορισμός στη χρήση διαφόρων γλωσσικών ποικιλιών ευθύνεται σε ορισμένες περιπτώσεις για την χαμηλή επίδοση των μαθητών, που καλούνται να κάνουν χρήση μιας μη συμβατής γλώσσας με αυτή που έχουν συνηθίσει (Αρχάκης & Κονδύλη, 2004: 150,156). Επίσης, οι χαμηλές επιδόσεις των μαθητών επηρεάζονται κυρίως από τις δυσκολίες που προκύπτουν, αλλά και από την αρνητική στάση των εκπαιδευτικών να τους βοηθήσει, όταν αναγκάζονται να χρησιμοποιήσουν μια ασυνήθιστη μορφή γλώσσας (Siegel, 1999). Ακόμα, η ελλιπής ή ανύπαρκτη περιγραφή των γλωσσικών ποικιλιών που χρησιμοποιούνται από τους μαθητές είναι υπεύθυνη για μαθησιακές δυσκολίες και χαμηλές επιδόσεις των διαλεκτόφωνων μαθητών στο σχολείο (Κακριδή, 2000). Η αναγνώριση και δημιουργική αξιοποίηση της γλωσσικής ποικιλίας ως φορέα κοινωνικού νοήματος για την ανάπτυξη και την καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο για τη διδασκαλία των διαλέκτων (Τσιπλάκου, 2007). Οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές μιλούν τις κοινωνικές διαλέκτους με μεγαλύτερη άνεση παρά τις γεωγραφικές και έτσι οι κοινωνικές είναι λιγότερο στιγματισμένες από τις γεωγραφικές. Η πλειοψηφία όμως των εκπαιδευτικών επικροτούν τη διδασκαλία της «νόρμας» γλώσσας με απουσία διαλεκτικών στοιχείων και έτσι οι μαθητές με υψηλές επιδόσεις επιλέγουν να μη χρησιμοποιούν ούτε τις γεωγραφικές αλλά ούτε και τις κοινωνικές ποικιλίες (Μαγάλια, 2000).

A.6. Σχέση Α.Π.Σ. με γλωσσική ποικιλία

Σύμφωνα με το διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγράμματος σπουδών της ελληνικής γλώσσας για το Γυμνάσιο (ΦΕΚ 304/ Τεύχος Β' / 13-3-2003), προωθείται η επικοινωνιακή χρήση της γλώσσας αλλά και των ελληνικών διαλέκτων. Έτσι, παρατηρείται μια βελτίωση των προγραμμάτων σπουδών, τα οποία έρχονται πλέον σε αντίθεση με τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας και πιο συγκεκριμένα με τον τρόπο εκμάθησης της γλώσσας (Στάμου, Αρχάκης & Πολίτης, 2016: 34). Κατά τον Φλουρή (2005), τα βελτιωμένα προγράμματα σπουδών εναρμονίζονται με τις σύγχρονες διδακτικές μεθόδους και τις κοινωνικές απαιτήσεις που μεταβάλλονται συνεχώς. Οι γλωσσικές ποικιλίες συντελούν στη γλωσσική ανάπτυξη αλλά και στη διεύρυνση του γλωσσικού πλούτου (Ντίνας & Ζαρκογιάννη, 2009). Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών της ελληνικής γλώσσας για το Γυμνάσιο (ΦΕΚ 303/ Τεύχος Β' / 13-03-2003), σκοπός του μαθήματος είναι οι μαθητές να επικοινωνούν μέσα στα πλαίσια της γλωσσικής ικανότητας τους και να κατανοούν ποικίλα είδη κειμένων. Επίσης, ειδικοί στόχοι του μαθήματος είναι να μπορούν οι μαθητές να συμμετέχουν

στα κοινά, να εκτιμήσουν τη γλώσσα ως φορέα πολιτισμού και να αναγνωρίσουν τη μακρόχρονη πορεία της ελληνικής γλώσσας και τον πλούτο των διαλεκτικών της μορφών.

Όσον αφορά το πρόγραμμα σπουδών της νεοελληνικής λογοτεχνίας για το Γυμνάσιο (ΦΕΚ 303/Τεύχος Β'/13-03-2003), σκοπός του μαθήματος είναι η αύξηση της επικοινωνιακής ικανότητας των μαθητών, η συναισθηματική τους ανάπτυξη, καθώς και η αύξηση του μορφωτικού τους επιπέδου. Στο συγκεκριμένο όμως πρόγραμμα δεν γίνεται καμία αναφορά στη γλωσσική ποικιλότητα. Επιπλέον, σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Α' και Β' Λυκείου, σκοπός είναι να αναγνωρίσουν οι μαθητές την αξία των κειμένων στη ζωή τους, ενώ στο πρόγραμμα σπουδών της λογοτεχνίας στη Γ' Λυκείου σκοπός είναι η κατανόηση, η ερμηνεία και η κριτική θεώρηση των κειμένων. Το κοινό στοιχείο και στις δύο περιπτώσεις είναι ότι δεν υπάρχει αναφορά στις γλωσσικές ποικιλίες και διαλέκτους.

Τέλος, όσον αφορά το πρόγραμμα σπουδών για την νέα ελληνική γλώσσα της Α' και Β' Λυκείου, στόχος είναι να ανταποκρίνονται οι μαθητές σε κάθε επικοινωνιακή περίπτωση και συνάμα να κατανοούν σε βάθος τα κείμενα, χωρίς να γίνεται αναφορά στη γλωσσική ποικιλία (Νεοελληνική λογοτεχνία Β' Λυκείου - Οδηγίες διδασκαλίας). Παρατηρούμε ακόμα ότι στο πρόγραμμα σπουδών της Γ' Λυκείου για την νέα ελληνική γλώσσα (ΦΕΚ 4911/Τεύχος Β'/2019: 56077) δε γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στις γλωσσικές ποικιλίες. Οι μαθητές όμως οφείλουν να αναγνωρίζουν τη γλώσσα του κειμένου και τις διάφορες ποικιλίες της. Στόχος του μαθήματος στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η διδασκαλία του μαθήματος με σεβασμό στη διαφορετικότητα των μαθητών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β :

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Για να επιτευχθεί η εξέταση της συχνότητας χρήσης των διαλέκτων στο σχολείο, επιχειρήθηκε η μελέτη των σχολικών εγχειριδίων της Νεοελληνικής Γλώσσας και Νεοελληνικής Λογοτεχνίας όλων των τάξεων του Γυμνασίου και του Λυκείου. Πιο συγκεκριμένα, έχουν μελετηθεί όλα τα κείμενα που περιέχονται σε αυτά. Ακόμα, καταγράφηκαν όσα κείμενα περιέχουν ιδιωματικά και διαλεκτικά στοιχεία, καθώς και όσα κείμενα είναι γραμμένα αποκλειστικά σε μια συγκεκριμένη διάλεκτο. Ακολουθεί η αναλυτική παρουσίαση όλων των πληροφοριών που αναφέρθηκαν.

B. 1. Βιβλία Γυμνασίου

B.1.1. Νεοελληνική γλώσσα

a. Α' Γυμνασίου

- Το βιβλίο μαθητή νεοελληνικής γλώσσας της Α' Γυμνασίου αποτελείται από δέκα (10) ενότητες. Περιλαμβάνει κείμενα, των οποίων η θεματολογία είναι αντλημένη από την καθημερινότητα. Σκοπός του βιβλίου είναι οι μαθητές να κατανοήσουν τα κείμενα, να τα προσεγγίσουν κριτικά και να δημιουργήσουν το δικό τους λόγο είτε γραπτό είτε προφορικό. Σκοπός δεν είναι η εκμάθηση ομιλίας και γραφής της ελληνικής γλώσσας. Στις ενότητες αυτές περιλαμβάνονται 93 κείμενα, από τα οποία κανένα δεν έχει γραφτεί σε κάποια συγκεκριμένη διάλεκτο και τρία μόνο από αυτά περιέχουν απλά λέξεις από ιδιώματα. Πιο συγκεκριμένα, οι ενότητες που περιέχουν τις ιδιοματικές λέξεις είναι η 8^η, η 9^η και η 10^η.
 - 8^η ενότητα ➔ κείμενο 3 ➔ τίτλος «Αγώνες Φασουλάδας» ➔ επανάληψη της λέξης «φασουλάδα» μέσα στο κείμενο αρκετές φορές.
 - 9^η ενότητα ➔ κείμενο 2 ➔ τίτλος «Η μονοκαλλιέργεια του πνεύματος φτωχαίνει...» ➔ λόγος της κυρά - Λένης με ιδιοματισμούς «Μπρε, πάλι τα ίδια θα λέμε; Όλες οι 'πιστήμες του κόσμου...».
 - 10^η ενότητα ➔ κείμενο 1 ➔ τίτλος «Μάνη» ➔ ιδιοματικές λέξεις «γδικιωμός» (δηλ. εκδίκηση, βεντέτα, τιμωρία μιας πράξης που είχε γίνει εις βάρος μιας οικογένειας) και «τουφεκήθρες» (δηλ. τα παραθυράκια στα φρούρια). Ανήκουν και οι δύο λέξεις στο γλωσσικό ιδίωμα της Μάνης.

- Το τετράδιο εργασιών της νεοελληνικής γλώσσας της Α' Γυμνασίου αποτελείται και αυτό από δέκα (10) ενότητες. Στόχος του τετραδίου εργασιών είναι να λειτουργήσει συμπληρωματικά, ώστε να κατανοήσουν καλύτερα οι μαθητές όσα διδάχτηκαν στο βιβλίο του μαθητή και να αφομοιώσουν ευκολότερα τα γλωσσικά φαινόμενα που τους έχουν δυσκολέψει. Σε αυτές τις ενότητες περιλαμβάνονται 77 κείμενα, από τα οποία κανένα δεν έχει γραφτεί σε διάλεκτο. Όμως σε τρία από αυτά βρίσκουμε ιδιοματικά στοιχεία και αυτά είναι τα εξής:
 - 3^η ενότητα ➔ κείμενο 4 ➔ τίτλος «Η θάλασσα» ➔ ιδιοματισμοί «να τονε δω» (δηλ. να τον δω) και «κι απέ πέρασε» (δηλ. και αφού πέρασε).
 - 6^η ενότητα ➔ κείμενο 2 ➔ τίτλος «Η Μάγια» ➔ ιδιοματικές λέξεις «πόχει» (δηλ. που έχει), «εδωνα» (δηλ. εδώ) και «βγάνουν» (δηλ. βγάζουν).
 - 10^η ενότητα ➔ κείμενο 3 ➔ τίτλος «Η Μ. Παρασκευή στην εκκλησία» ➔ ιδιοματικές λέξεις «ετούτα» (δηλ. αυτά), «βιάση»

(δηλ. βιασύνη), «απάνω» (δηλ. πάνω), «αλάκερος» (δηλ. ολάκερος).

b. Β' Γυμνασίου

- Το βιβλίο του μαθητή της νεοελληνικής γλώσσας της Β' Γυμνασίου αποτελείται από εννέα (9) ενότητες. Σύμφωνα με όσα αναφέρονται στον πρόλογο του βιβλίου, οι μαθητές θα μπορέσουν να μάθουν να μιλούν και να γράφουν σωστά μέσα από ποικίλα κείμενα και όχι μόνο γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες. Επίσης, μέσα από τα κείμενα αυτά, οι μαθητές είναι σε θέση να γνωρίσουν «διαφορετικούς ανθρώπους». Ακόμα, οι μαθητές μπορούν να έρθουν σε επαφή και επικοινωνία με τον υπόλοιπο κόσμο, αναζητώντας και άλλα κείμενα εκτός βιβλίου. Το βιβλίο περιλαμβάνει 83 κείμενα, στα οποία δεν εντοπίζονται διαλεκτικές ή ιδιωματικές φράσεις και λέξεις.
- Όσον αφορά το τετράδιο εργασιών της νεοελληνικής γλώσσας της Β' Γυμνασίου, αυτό χρησιμοποιείται για να κατανοήσουν καλύτερα οι μαθητές όσα έχουν διδαχθεί, καθώς και τα δύσκολα γλωσσικά φαινόμενα που συνάντησαν, μέσω της βοήθειάς του καθηγητή τους. Υπάρχουν 43 κείμενα, από τα οποία κανένα δεν είναι γραμμένο σε διάλεκτο. Όμως σε τέσσερα από αυτά, εντοπίζονται κάποια ιδιωματικά στοιχεία, τα οποία είναι τα εξής:
 - 1η ενότητα → κείμενο 6 → τίτλος «Πασχαλινές συνταγές» → λέξεις «λαγοπαζίμαδο» και «μπριόβολο» (δηλ. εξάρτημα τσακμακιού για άναμμα φωτιάς).
 - 2η ενότητα → κείμενο 3 → τίτλος «Σαν τα χελιδόνια, λέλε μου» → λέξεις «λέλε μου» (δηλ. αδελφέ μου), «θάμα» (δηλ. θάυμα), «τηράει» (δηλ. κοιτάει), «ετούτη» (δηλ. αυτή), «γιομάτος» (δηλ. γεμάτος), «φευγιά» (δηλ. φυγή, αναχώρηση).
 - 3η ενότητα → κείμενο 2 → τίτλος «Ήταν ερωτευμένοι...» → λέξη «γανωματήδες» (δηλ. γανωτές).
 - 5η ενότητα → κείμενο 1 → τίτλος «Ταμπάκης» → λέξεις «γούρνες» και «ασβεσταριές».

c. Γ' Γυμνασίου

- Το βιβλίο του μαθητή της νεοελληνικής γλώσσας της Γ' γυμνασίου αποτελείται από 8 ενότητες. Όσον αφορά τη γλώσσα, στόχος του είναι οι μαθητές να ενασχοληθούν με αυτήν «όπως μιλιέται και γράφεται καθημερινά γύρω μας, για να εξυπηρετήσει διάφορους σκοπούς». Οι μαθητές θα προσπαθήσουν να καταλάβουν όχι μόνο το νόημα των κειμένων την ώρα που τα διαβάζουν αλλά και «τη σχέση ανάμεσα στις χρησιμοποιούμενες γλωσσικές μορφές και τα περιεχόμενα/νοήματα». Οι ενότητες αυτές περιλαμβάνουν κείμενα διαφόρων ειδών (λογοτεχνικά, επιστημονικά, δημοσιογραφικά, κ.α.) και είναι συνολικά 85. Πιο συγκεκριμένα, ασχολούνται με θέματα που αφορούν το σύγχρονο κόσμο με αποτέλεσμα να εκφράζουν τη γνώμη τους οι μαθητές, να προβληματίζονται για το μέλλον της κοινωνίας, καθώς και να δημιουργούν δικά τους κείμενα, χρησιμοποιώντας με κατάλληλο τρόπο τον λόγο. Επίσης, κανένα από αυτά τα κείμενα δεν έχει γραφτεί σε κάποια διάλεκτο και μόνο τρία περιέχουν ιδιωματικά στοιχεία. Έτσι, έχουμε τα εξής:

- 1^η ενότητα ➔ κείμενο 10 ➔ τίτλος «Ρωμισούνη» ➔ λέξεις «κάτου» (δηλ. κάτω), «ετούτο» (δηλ. αυτό), «πάνου» (δηλ. πάνω).
- 5^η ενότητα ➔ κείμενο 8 ➔ τίτλος «Η πορεία προς το μέτωπο» ➔ λέξεις «σκεδόν» (δηλ. σχεδόν), «σιμά» (δηλ. κοντά), «αρχινώντας» (δηλ. αρχίζοντας).

Υπάρχουν και ιδιωματικές φράσεις στο ίδιο κείμενο όπως: «με την αύριο», «απιθώνανε χάμου», «κι όπου κατόπι».

- 8^η ενότητα ➔ κείμενο 3 ➔ τίτλος «Η μάντισσα» ➔ λέξεις «ύστερη», «εσυμπέρανεν», «επήρε», «επήγε», «εγήτεψαν», «κάμεις», «ειπώ», «ωσάν», «καλόχεις», «σύγγεφο», κ.α.

Επιπλέον, αξίζει να τονιστεί πως εδώ εντοπίζονται ορισμένες άμεσες αναφορές στη γεωγραφική ποικιλία, κάτι το οποίο δεν παρατηρούμε στις δύο προηγούμενες τάξεις.

Πιο αναλυτικά:

- Στο κείμενο 1 της 2^{ης} ενότητας, το οποίο είναι ένα άρθρο με τίτλο «Οι γλώσσες που χάνονται», γίνεται αναφορά στις γλώσσες που δεν αντέχουν σε βάθος χρόνου για διάφορους λόγους και σβήνουν τελικά.
- Στο κείμενο 2 της ίδιας ενότητας με τίτλο «Η δύναμη της γλώσσας» αναφέρει ο συγγραφέας ότι οι λαοί που χάνουν τη γλώσσα τους είναι «ανίκανοι να προστατέψουν τον εαυτό τους».
- Στο κείμενο 3 της 2^{ης} ενότητας με τίτλο «Ο εφιάλτης της Νέας Ομιλίας» γίνεται λόγος για τη δημιουργία μιας νέας γλώσσας με στόχο το λιγιστό λεξιλόγιο και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αδράνεια του εγκεφάλου. Ακόμα, παραμένοντας στην ίδια ενότητα, στο κείμενο 6 με τίτλο «Μια λέξη, πολλές σημασίες», γίνεται αναφορά στις υποδιαίρεσεις της γλώσσας σε ιδιώματα και διαλέκτους.

- Στις ασκήσεις (Δ' μέρος) «Ακούω και μιλώ», υπάρχουν αναφορές στη γλωσσική ποικιλότητα αλλά με έμμεσο τρόπο.
 - Και τέλος, παρατηρώντας τη διαθεματική εργασία της Ε' ενότητας, καλούνται οι μαθητές να εξετάσουν χωρισμένοι σε ομάδες τις μορφές ελληνικής γλώσσας κατά τον 8^ο, 10^ο, 11^ο και 20^ο αιώνα. Εδώ όμως τονίζεται περισσότερο η διαχρονικότητα της γλώσσας παρά η σημερινή ποικιλομορφία της.
- Στο τετράδιο εργασιών της νεοελληνικής γλώσσας της Γ' Γυμνασίου υπάρχουν 50 κείμενα, από τα οποία κανένα δεν είναι γραμμένο σε μια συγκεκριμένη διάλεκτο. Παρατηρούμε όμως ότι δύο από αυτά περιέχουν ιδιοματισμούς:
- 2^η ενότητα → κείμενο 1 → τίτλος «Κάποτε το -ναι- σημαίνει -όχι-» → λέξεις «συναγρικηθώ», «ξεκαρδίζονται», «δαγκάνονται», «διαιστάνονται».
 - 3^η ενότητα → κείμενο 2 → τίτλος «Όταν είσαι ξένος...» → λέξεις ή φράσεις ιδιοματικές «όπως έπιακα», «να μου δώκεις», «του λέγω», «όξω», «να πιάκω», «είχαμαν να κάνομε», «μπίτισαν», «απουκάτω», «πελεκιόνταν», «έπαιραν», «καένας», «παστήκαμαν», «πέσαμαν», «γινήκαμε».

Εντοπίζουμε και εδώ αναφορές στη γεωγραφική ποικιλότητα. Αυτές είναι οι εξής:

- 2^η ενότητα → ερώτηση 1 του κειμένου 1 → οι μαθητές καλούνται να βρουν τι σημαίνει ιδίωμα και να αναζητήσουν την έννοια αυτή σε λεξικό.
- 2^η ενότητα → κείμενο 2 → γίνεται αναφορά στη διαφορά κατάκτησης μιας γλώσσας αναλόγως με την ηλικία.
- 2^η ενότητα → ερώτηση 3 του κειμένου 7 → ζητείται από τους μαθητές να απαντήσουν «γιατί οι μαθητές διδάσκονται τη Γλώσσα στο σχολείο σε όλα τα χρόνια της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης τους».

B. 1. 2. Νεοελληνική Λογοτεχνία

a. Α' Γυμνασίου

- Το βιβλίο της νεοελληνικής λογοτεχνίας της Α' Γυμνασίου αποτελείται από 13 ενότητες. Αυτές περιλαμβάνουν 67 κείμενα, από τα οποία 46 περιέχουν ιδιωματικές λέξεις ή φράσεις. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίζονται τα εξής:
- 1^η ενότητα {4 κείμενα} ➔ τίτλος «Ο άνθρωπος και η φύση* Πόλη – Ύπαιθρος» ➔ τρία από αυτά περιέχουν ιδιωματικές λέξεις.
 - i. Γεώργιος Δροσίνης, «Θαλασσινά τραγούδια» ➔ οι λέξεις «ζώνεται», «πόχουν», «ατίμητα», «ξάρτια», «βουτούνε»
 - ii. Γιάννης Ρίτσος, «Τζιτζίκια στήσαν το χορό» ➔ οι λέξεις «ντάλα», «αντήλιο».
 - iii. Οδυσσέας Ελύτης, «Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι» ➔ η λέξη «νταριά»
 - 2^η ενότητα ➔ τίτλος «Λαογραφικά» {5 κείμενα} ➔ όλα τα κείμενα της ενότητας περιέχουν ιδιοματισμούς.
 - i. Λαϊκό παραμύθι, «Το πιο γλυκό ψωμί» ➔ λέξεις «ποδέθηκε», «περσοτερ'», «πάλε», «συφωνία», «ελεύτερος», «ορμήνεια».
 - ii. Αντώνης Μόλλας, «Η πείνα του караγκιόζη» ➔ λέξεις «φαντάζομαι», «παραγουλήσει», «εδωνάς», «ψουνίσω», «πετσώμ'τα», «ειν' κείος», «τίμνιος», «γυρουβουλιά», «θα πάθου», «με ιδείς», κ.α.
 - iii. Δημοτικό τραγούδι, «Ύπνε μου κι έπαρέ μου το» ➔ λέξεις «επάρε», «λουαριάζουσι», «παίρεις», «τώπαρε»
 - iv. Μαρία Ιορδανίδου, «Τα φαντάσματα» ➔ λέξεις «σκέφτομαι», «στέκουνταν», «κάθονται», «σκαντζοχοίρια», «πλεμόνια»
 - v. Κοσμάς Πολίτης, «Τα τσερκένια» ➔ λέξεις «σπάγγοι (τύπος αιτιατ.)», «αντέτι», «σκόλη», «ταρλά», «βλόγαγε», «αμολάρανε», «ξούριζε», «χιανετιά», «τάκλες», «τσουβαλίσιο», «τσέρκι», κ.α.

- 3^η ενότητα → τίτλος «Οικογενειακές σχέσεις» {6 κείμενα} → εντοπίζονται σε δύο από αυτά ιδιωματικές λέξεις.
 - i. Άγγελος Σικελιανός, «Της μάνας μου» → λέξεις «θα' ρτω», «τ' αχνό»
 - ii. Λάμπρος Πορφύρας, «Το στερνό παραμύθι» → λέξεις «στρατί», «άτι», «κάτου».

- 4^η ενότητα → τίτλος «Θρησκευτική ζωή» {5 ενότητες} → τέσσερα κείμενα από αυτά περιέχουν ιδιωτισμούς.
 - i. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Στην Παναγία τη Σαλονικιά» → λέξεις «νορίτισσες», «γολετίτσες», «τριοκάταρτα», «άμποτε».
 - ii. Κ.Π. Καβάφης, «Δέησις» → λέξεις «πηαίνει», «ανάφτει», «ξεύροντας»
 - iii. Στρατής Μυριβήλης, «Η λιτανεία» → λέξεις «ζευγάδες», «ξοχαραίои», «μαλλένιες», «ξεφτέρια», «ωμοφόρι», «σωσμό», «τ' απολείουργα», «ζάγναντο», «ισάδα», κ.α.
 - iv. Παντελής Κολότσιος, «Πασχαλινή Ιστορία» → λέξεις «σεκλειτισμένο» - «σεκλέτια».

- 5^η ενότητα → τίτλος «Εθνική ζωή» {6 κείμενα} → Στην ενότητα αυτή όλα τα κείμενα περιέχουν ιδιωματικές λέξεις.
 - i. Κλέφτικο τραγούδι, «Ένας αϊτός περήφανος» → λέξεις «κατώμερα», «εμάργωσαν», «αγνάντιο», «αποσκιούρα», «να γιάνουν».
 - ii. Γιάννης Βλαχογιάννης, «Η έξοδος» → λέξεις «α' νικήθηκε», «ματόβαφη», «σύσμιχτη», βραχνερά, «θεοποντή», «τρανό».
 - iii. Παντελής Πρεβελάκης, «Ο κρητικός – η πολιτεία» → λέξεις «ευαγγελίζονται», «ξετρέχει», «αστοχημένο», «ζώμαχο», «αφόντας», «ευκή», κ.α.

- iv. Γιώργος Θεοτοκάς, «Ανήμερα της 28 Οκτωβρίου 1940» → λέξεις «γίνονται», «αισθάνομαι», «ξεχνιούμαι», «σπάνουν».
 - v. Δημήτρης Ψαθάς, «Οι πιτσιρίκοι» → λέξεις «σπάζεις», «αν κοτάς».
 - vi. Κύπρος Χρυσάνθης, «17 Νοέμβρη 1973» (Χαράματα) → λέξεις «συχάζει», «τυραγνοπατημένη», «αλυχτούνε», «όζω», «ολούθε», «κάμε».
- 6^η ενότητα → τίτλος «Παλαιότερες μορφές ζωής» {5 κείμενα} → όλα τα κείμενα της ενότητας αυτής περιέχουν ιδιοματικές λέξεις.
 - i. Κώστας Κρυστάλλης, «Ηλιοβασίλεμα» → λέξεις «σβήει», «γύρου», «πέλαο», «τρανά», «σκουτιά», «κοντρί».
 - ii. Νίκος Καζαντζάκης, «Η Νέα Παιδαγωγική» → λέξεις «χτίρι», «μυρίζομαι», «σφαγάρι», «χάδεψε», «πανταλονάκια».
 - iii. Νίκος Θέμελης, «Η Αφήγηση του Αρχιμάστορα» → λέξεις «δρένιο», «παραθούρες», «φχαριστημένος», «καντούνια», «τσερνίκι», «συνεννογιόνταν», «κλεινόντουσαν»
 - iv. Ευγενία Φακίνου, «Η ζωή στη Σύμη» → λέξεις «νταντέλα», «κουτσουλές», «τσιμιά»
 - v. Ντίνος Δημόπουλος, «Ο Σαρλό και το αθάνατο νερό» → λέξεις «ταβλάς», «λαγήνι», «τσιτσιμπίρες», «γίνηκε», «σκουτελάκι», «φθισικό».
 - 7^η ενότητα → τίτλος «Ταξιδιωτικά κείμενα» {5 κείμενα} → από αυτά τα κείμενα τα τρία περιλαμβάνουν ιδιοματικά στοιχεία.
 - i. Κώστας Ουράνης, «Το θέλγητρο της Ανδαλουσίας» → λέξη «λείχει».
 - ii. Τατιάνα Γκρίτση- Μιλλιέξ, «Οδοιπορικό στην Ινδία» → λέξεις «φούχτες», «ξομπλιάζω».
 - iii. Μιχάλης Γκανάς, «Γυάλινα Γιάννινα» → λέξη «Γιάννινα».

- 8^η ενότητα → τίτλος «Ο καημός της ξενιτιάς - Ο ελληνισμός έξω από τα σύνορα – τα μικρασιατικά – οι πρόσφυγες» {5 κείμενα} → στην ενότητα αυτή τα τέσσερα κείμενα από τα πέντε περιέχουν ιδιοματικές λέξεις.
 - i. Ιωάννης Βηλαράς, «Πουλάκι» → λέξεις «παίρει», «πλιά», «δέρει», «γρωνίζουν», «αμπώχνουν», «πάθια».
 - ii. Γιώργος Θεοτοκάς, «Ο Δημοτικός Κήπος του Ταξιμιού» → «χαβούζα», «σιμίτια», «γκουβερντάντες».
 - iii. Διδώ Σωτηρίου, «Ταξίδι χωρίς επιστροφή» → λέξεις «κασόνες», «σουλήνες».
 - iv. Θανάσης Βαλτινός, «Η καλή μέρα απ' το πρωί» → λέξεις «βρίσκονται», «κάργα», «φαμελιές», «δίνεις μπέσα», «μαγέρικο», «ροβολάγαμε».

- 9^η ενότητα → τίτλος «Αθλητισμός» {3 κείμενα} → στα δύο από τα τρία κείμενα περιέχονται ιδιοματισμοί.
 - i. Κωστής Παλαμάς, «Ο Ολυμπιακός ύμνος» → λέξη «πάλεμα».
 - ii. Πέτρος Χάρης, «Δρόμος 100 μέτρων» → λέξεις «απογέματα», «κάμουν».
 - iii. Αγγελική Βαρελά, «Η νίκη του Σπύρου Λούη» → λέξεις «ποδάρες», «σιρίτια».

- 10^η ενότητα → τίτλος «Η αγάπη για τους συνανθρώπους μας – οι φιλικόι δεσμοί – η αγάπη» {8 κείμενα} → στην ενότητα αυτή τέσσερα μόνο κείμενα από αυτά περιέχουν ιδιοματικά στοιχεία.
 - i. Ειρήνη Μάρρα, «Τα κόκκινα λουστρίνια» → λέξεις «σύναζε», «ψίδι», «απέ» ή φράση «να τα 'χει σκολιανά».
 - ii. Δημοτικό τραγούδι, «Κόρη που λάμπει» → φράσεις «να τη διω», «το ταχύ» ή λέξεις «νιους», «οχτρούς».

- iii. Αργύρης Εφταλιώτης, «Αγάπης λόγια» → λέξεις «να τες μετρήσω», «πλιο», «του κάκου», «σαν προτού», «ρημίες».
 - iv. Μιμικά Κρανάκη, «Ένα τόπι χρωματιστό» → «ροβίθια», «πάνου», «σκούληκας», «στέκουμαι», «αισθάνουμαι», «λύνουμαι».
- 11^η ενότητα → τίτλος «Η βιοπάλη – το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου» {4 κείμενα} → τρία από τα τέσσερα κείμενα της ενότητας αυτής περιλαμβάνουν ιδιωματικές λέξεις.
 - i. Λαϊκό παραμύθι, «Ο φτωχός και τα γρόσια» → λέξεις «κάθουνταν», «μαθές», «τσιχ», «άκουε».
 - ii. Τέλος Άγρας, «Το ξανθό παιδί»- «Το παιδί με τα σπέρτα» → λέξεις «βιόλες, «αριά, «συνεδέσει»- «μπρούσεν».
 - iii. Άντον Τσέκωφ, «Ο Βάνκας» → λέξεις «ζουνάρι», «βάνουν», «ελάτι».
 - 12^η ενότητα → τίτλος «Προβλήματα της σύγχρονης ζωής» {4 κείμενα} → κανένα από τα κείμενα της ενότητας αυτής δεν περιλαμβάνουν ιδιωματικά στοιχεία.
 - 13^η ενότητα → τίτλος «Οι φίλοι μας τα ζώα» {6 κείμενα} → τα πέντε από αυτά περιέχουν ιδιωματισμούς.
 - i. Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Το μήνμα της μάνας» → λέξεις «ψηλώμα», «καρδάρες», «λεβέτι», «να του ειπεί, «το φαγί», «να ιδούν».
 - ii. Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Η γάτα του παπά» → λέξεις «τση», «παστρέψω», «γλήγορα», «τσι», «εφτούνα».
 - iii. Ηλίας Βενέζης, «Η Δάφνη» → λέξεις «διόλου», «μέναν», «λέγαν», «ποτές», φύγαν», «για», «γίνονται», «απάνου», «απογοήτεψη», «πέσαν», «έρχονται».
 - iv. Λιλή Ζωγράφου, «Στρίγκλα και καλλονή» → λέξεις «γαλίφα», «καβαλίνες», «μαχμουρλής».

- v. Γιώργος Σκαμπαρδώνης, «Η Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει» → λέξεις «συσταλτά», «γερακώσει».

Στο βιβλίο αυτό τα περισσότερα από τα κείμενα περιλαμβάνουν ιδιοματικές λέξεις ή φράσεις. Παρ' όλα αυτά, δεν πραγματοποιείται κάποια άμεση αναφορά στη γεωγραφική ποικιλότητα, ενώ μόνο δύο από τις ασκήσεις του αναφέρονται σε αυτή και είναι οι εξής:

- ο 4^η ενότητα → ερώτηση 2 του κειμένου 2 → Κ.Π Καβάφης, «Δέησις» → Εδώ οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν λέξεις που διαφέρουν από την νεοελληνική κοινή και με αυτόν τον τρόπο να γίνει κατανοητή η γλώσσα του ποιητή Καβάφη. Έτσι είναι δυνατόν να γίνει αναφορά στη γεωγραφική ποικιλότητα.
- ο 5^η ενότητα → ερώτηση 3 του κειμένου 1 → Κλέφτικο τραγούδι, «Ένας αϊτός περήφανος» → Σε αυτήν την ερώτηση οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν τι έχουν παρατηρήσει όσον αφορά τη γλώσσα του δημοτικού τραγουδιού. Έχοντας αφορμή τη συγκεκριμένη ερώτηση θα ήταν δυνατόν να συζητηθεί η ποικιλότητα της γλώσσας.

b. Β' Γυμνασίου

- Το βιβλίο της νεοελληνικής λογοτεχνίας της Β' Γυμνασίου αποτελείται από 13 ενότητες που περιλαμβάνουν 69 κείμενα, εκ των οποίων 32 κείμενα περιέχουν ιδιοματικά στοιχεία. Ακόμα, ένα (1) από αυτά είναι γραμμένο στην κρητική διάλεκτο. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίζονται τα εξής:
 - 1^η ενότητα → τίτλος «Ο άνθρωπος και η φύση *Πόλη – Ύπαιθρος» {6 κείμενα} → στην ενότητα αυτή δύο από τα κείμενα περιέχουν ιδιοματικές λέξεις.
 - i. Κοσμάς Χαρπαντίδης, «Χαλασμένες γειτονιές» → λέξεις «βουισμένο», «ανήλιαγες», «φουρκέτες».
 - ii. Ινδιάνος Σιάτλ, «Ένα παλιό μήνυμα για το σύγχρονο κόσμο» → λέξεις «μηνάει», «ξέρομε», «πράξομε», «ταμάχι», «δυνόσαστε», «μαγαρίζεις», «φαρί», «λαγαρισμένο», «ανάφτει».
 - 2^η ενότητα → τίτλος «Λαογραφικά» {4 κείμενα} → τα τρία από τα τέσσερα κείμενα αυτής της ενότητας περιλαμβάνουν ιδιοματικά στοιχεία.

- i. Μιλτιάδης Μαλακάσης, «Ο Τάκης – Πλούμας» → λέξεις «αξάδερφός μου», «θυμούμαι», «φαρί», «γιουρντάνια», «γαντζούδια», «ασημιά», «σιαγμένος», «σάμπως».
 - ii. Διαμαντής Αξιώτης, «Η Άννα του Κλήδονα» → λέξεις «θα ξενεφάνει», «αγγούραρος», «σινί», «γιουρντάνια», «μπακίρια», «σβάρνα».
 - iii. Γιώργος Ιωάννου, «Να 'σαι καλά, δάσκαλε» → λέξεις «φύτρα», «παλιατσαρίες».
- Παρατηρούμε ότι στη δεύτερη δραστηριότητα του τρίτου κείμενου καλούνται οι μαθητές που ζουν στην επαρχία να ηχογραφήσουν δημοτικά τραγούδια όπως αυτά τραγουδιούνται στον τόπο τους και να τα απομαγνητοφωνήσουν. Έτσι έχουμε έμμεση αναφορά στη γλωσσική ποικιλότητα και συγκεκριμένα στη γεωγραφική.
- 3^η ενότητα → τίτλος «Οικογενειακές σχέσεις» {4 κείμενα} → στο ένα κείμενο από τα τέσσερα περιέχονται ιδιοματισμοί.
 - i. Μαργαρίτα Λυμπεράκη, «Οι Κυριακές στη θάλασσα» → λέξεις «σκόλη», «μορτόπαιδο», «μούργικου», «ξεπίτηδες», «τ' απογέματα», «λέγαν».
 - 4^η ενότητα → τίτλος «Θρησκευτική ζωή» {4 κείμενα} → τα τρία από τα τέσσερα κείμενα περιέχουν ιδιοματικές λέξεις ή φράσεις.
 - i. Κ. Π. Καβάφης, «Στην εκκλησία» → λέξεις ή φράσεις «τες εικόνες», «τες ευωδίες», «τες φωνές και συμφωνίες», «τες παρουσίες».
 - ii. Γιάννης Ρίτσος, «Τ' άσπρο ξωκλήσι» → λέξεις «κατάγκαντα», «αψηλά», «σκόλη».
 - iii. Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Κάποια Χριστούγεννα» → λέξεις «φοιτητούδι», «ζαφουράνα».
- Όσον αφορά τη γλωσσική ποικιλότητα, παρατηρούμε ότι στην τρίτη ερώτηση του πρώτου κειμένου καλούνται οι μαθητές να εντοπίσουν τις γλωσσικές ιδιοτυπίες που υπάρχουν μέσα στο ποίημα και με αυτόν τον τρόπο γίνεται αναφορά στην γεωγραφική ποικιλία.

- 5^η ενότητα → τίτλος «Εθνική ζωή» {8 κείμενα} → σε αυτήν την ενότητα περιλαμβάνεται το μοναδικό ποίημα που είναι γραμμένο σε διάλεκτο και συγκεκριμένα στην κρητική. Παρατηρείται όμως ότι, ενώ έχει γραφτεί στην κρητική διάλεκτο, δεν υπάρχει κάποια αναφορά σε αυτήν, καθώς και οι ασκήσεις δεν αφορούν τη γλώσσα αλλά την κατανόηση του κειμένου. Επίσης, από τα υπόλοιπα επτά κείμενα, τα πέντε περιλαμβάνουν ιδιωματικά στοιχεία.
 - i. Ακριτικό, «Ο Διγενής» → λέξεις «ψυχομαχεί», «ανατριχιά», «εκειά», «κερκέλια», «πάτιουν» → γραμμένο σε κρητική διάλεκτο.
 - ii. Κλέφτικο, «Του Βασίλη» → λέξεις «να γένεις», «κοπέλια», «γερόντους», «αλαφρό», «σουρίζω»
 - iii. Διονύσιος Σολωμός, «Η καταστροφή των Ψαρών» → λέξεις «φορεί», «γενναμένο».
 - iv. Γιάννης Ρίτσος, «Ερημωμένα χωριά» → λέξεις «ντουφεκίδι», «σκίζαν», «πάνου», «σκύψαν».
 - v. Μέλπω Αξιώτη, «Από δόξα και θάνατο» → λέξεις «Ν'αρχίσομε», «εξέρονταν», «φούχτες», «εμπήκαν»
 - vi. Χριστόφορος Μηλιώνης, «Το συρματοπλέγμα του αίσχους» → λέξεις «τερατσιές», «ξιμαρισμένη», «γένει».

- 6^η ενότητα → τίτλος «Παλαιότερες μορφές ζωής» {4 κείμενα} → στα τρία από τα τέσσερα κείμενα περιλαμβάνονται ιδιωματικές λέξεις..
 - i. Διδώ Σωτηρίου, «Όταν πρωτοκατέβηκα στη Σμύρνη» → λέξεις «θυμούμαι», «σκιάχτηκα», «έσκυφτα», «ένιφταν», «βλογημένος», «εκειδά», «χρειαζούμαστε», «εφέντη» κ.α.
 - ii. Σωτήρης Δημητρίου, «Πάσχα τ' Απρίλη» → λέξεις «ετούτη», «ξεκίναγε», «μούσγκωμα», «ποδάρια», «κατάωι», «Αγγελούδω», «θειάκω», «έσπαιναν», «γομάρια», «τζαρκάλευα».
 - iii. Λευτέρης Ξανθόπουλος, «Χρονικό» → λέξεις «κάμαρες», «γίνηκε», «σιδερόδρομος».

- 7^η ενότητα → τίτλος «Ταξιδιωτικά κείμενα» {4 κείμενα} → ένα από τα τέσσερα κείμενα περιλαμβάνουν ιδιοματισμούς.
 - i. Νίκος Καζατζάκης, «Μια Κυριακή στην Κνωσό» → λέξεις «κρέμουνταν», «φίλεψε», «ξομπλιαστά», «ξηγούσα», «προσεύχουμαι», «εδική», «ρωτήματα», «ανανεούμενα».

- 8^η ενότητα → τίτλος «Η αποδημία* Ο καημός της ξενιτιάς* Ο ελληνισμός έξω από τα σύνορα* Τα μικρασιατικά* Οι πρόσφυγες» {8 κείμενα} → στα πέντε από τα οκτώ κείμενα περιέχονται ιδιοματικά στοιχεία..
 - i. Δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς, «Θέλω να πα στην ξενιτιά» → φράσεις «να πα», «να κάμω και λέξεις «περικαλώ», «ξαδέρφισσες», «ξιστρώνει», «ούλοι», «γης».
 - ii. Δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς, «Ξενιτεμένο μου πουλί» → φράση «τι να σου προβοδίσω» και λέξεις «σέπεται», «ταχαρίζουν».
 - iii. Δημήτρης Χατζής, «Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα» → λέξεις «προφταίνω», «φκιάχνουμε», «πρωτόρθα», «τότες».
 - iv. Ηλίας Βενέζης, «Η επιστροφή του Αντρέα» → λέξεις «απάνω», «ρωτήματα», «ζο», «φτάζουμε», «φοβούντανε», «επερίμεναν».
 - v. Κυριάκος Χαραλαμπίδης, «Γλυκό του κουταλιού» → λέξεις «να ιδώ», «σιμά», «θωρώ», «εντροπή».

- Παρατηρούμε ότι η εισαγωγή του κειμένου αναφέρεται στην καταγωγή του ποιητή (κύπρια καταγωγή), καθώς και η τρίτη από τις ερωτήσεις ζητά από τους μαθητές να εντοπίσουν κάποιες ασυνήθιστες λέξεις. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να γίνει αναφορά στη γλωσσική- γεωγραφική ποικιλότητα.

- 9^η ενότητα → τίτλος «Αθλητισμός» {4 κείμενα} → στο ένα από τα τέσσερα κείμενα περιλαμβάνονται ιδιοματικές λέξεις.
 - i. Λορέντζος Μαβίλης, «Καλλιπάτειρα» → λέξεις «εδώθε», «αγρίλι», «θιαμαστές», «μάλαμα».

- 10^η ενότητα → τίτλος «Η αγάπη για τους συνανθρώπους μας* Οι φιλικοί δεσμοί* Η αγάπη» {6 κείμενα} → τα τρία από τα έξι κείμενα περιέχουν ιδιοματικά στοιχεία.
 - i. Γιάννης Μαγκλής, «Γιατί;» → λέξεις «σύναυγα», «οχτρού», «φτάξει», «μέρεψε», «καρτερά», «αξάφνου», «περπατηξιά», «σίμωσε», «γιομάτα», «έφταξε», «πιότερο».
 - ii. Μ. Καραγάτσης, «Η κυρία Νίτσα» → λέξεις «γιομάτος», «εξέχασες».
 - iii. Ίβαν Γκολ, «Μαλαισιακά τραγούδια» → λέξη «σιάζει».

- 11^η ενότητα → τίτλος «Η βιοπάλη* Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου» {4 κείμενα} → και τα τέσσερα κείμενα περιλαμβάνουν ιδιοματικές λέξεις.
 - i. Κ.Π. Καβάφης, «Θερμοπύλες» → λέξη «φυλάγουν».
 - ii. Έλλη Αλεξίου, «Όμως ο μπαμπάς δεν ερχόταν» → λέξεις «σιδερόδρομος», «σωφέρης», «μποξάς».
 - iii. Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου, «Για ένα παιδί που κοιμάται» → λέξη «αποσταμένες».
 - iv. Ανώνυμος, «Το τραγούδι του Γιανγκ» → λέξη «ξαποσταίνω».

- 12^η ενότητα → τίτλος «Προβλήματα της σύγχρονης ζωής» {8 κείμενα} → η ενότητα περιέχει οχτώ κείμενα, από τα οποία τα δύο περιέχουν ιδιοματισμούς.
 - i. Μαρία Ιορδανίδου, «Στην εποχή του τσιμέντου και της πολυκατοικίας» → λέξεις ή φράσεις «θα κουρνιάσει», «να μην κουτουλήσεις», «ακούονται», «τραβοκοπά».
 - ii. Τάσος Καλούτσας, «Με το λεωφορείο» → λέξεις «σβάρνα», «σαλβάρια» ή φράσεις «νοίκια κοψοχρονιά», «είχαν σκαπετήσει».

- 13^η ενότητα → τίτλος «Οι φίλοι μας τα ζώα» {5 κείμενα} → στην ενότητα αυτή περιέχονται πέντε κείμενα. Ένα μόνο από αυτά περιέχει ιδιοματικές λέξεις.
 - i. Νίκος Καββαδίας, «Οι γάτες των φορτηγών» → λέξεις «μπακιρένια γύρα», «λυγά».

c. Γ' Γυμνασίου

- Το βιβλίο της νεοελληνικής λογοτεχνίας της Γ' Γυμνασίου αποτελείται από 9 ενότητες που περιλαμβάνουν 72 κείμενα συνολικά. Παρατηρούμε ότι τρία (3) από αυτά τα κείμενα είναι γραμμένα στην κρητική διάλεκτο και 44 περιλαμβάνουν ιδιοματισμούς.
- 1^η ενότητα → τίτλος «Δημοτικά τραγούδια» {4 κείμενα} → και τα τέσσερα κείμενα περιέχουν ιδιοματικά στοιχεία.
 - i. Δημοτικά νανουρίσματα (1), «Να μου το πάρεις, ύπνε μου» → λέξεις «βίγλες», «γιε μ'», «μήνα», «άστρι», «υγιόν».
 - ii. Δημοτικά νανουρίσματα (2), «Κοιμήσου αστρί» → λέξεις «νιο – νιος», «βάνουν», «αγγόνι».
 - iii. «Της Πάργας» → λέξεις «μοιριολογάει», «προδοσιά», «Τουρκιά», «ασκέρια», «να 'ρτουν», «πότρωγαν», «κιβούρια».
 - iv. «Του γιοφυριού της Άρτας» → λέξεις ή φράσεις «γιοφύρι», «μοιριολογούν», «δουλεψές μας», «πόρχεται», «τ' αποταχύ», «τόπεσε», «άλυσο», «τίποτες», «η πλιο στερνότερη», «πόχεις», «μη λάχει».
- 2^η ενότητα → τίτλος «Κρητική λογοτεχνία» {3 κείμενα} → και τα τρία κείμενα είναι γραμμένα στην κρητική διάλεκτο.
 - i. Γεώργιος Χορτάτσης, «Ερωφίλη» → «γεννάται», «γροικώ», «πρικιά», «άμετρο», «περίσσα», «οϊμένα», «απείς», «αμμάτια», «δούσι», «πρικαινομέστανε», «αντάμι», «αντίδικα».
 - ii. Βιτσέντσος Κορνάρος, «Ερωτόκριτος» → λέξεις «κύρης», «μερώνει», «πλιο», «βασιλιού»,

«ξόμπλια», «αρχίνισεν», «αποκοτιά», «αθιβολήν», «ανθρώποι», «χαλούσι», «συχνιά», «εξάν», «σάζασι», «σώνει», «ξαμώνει», «κουρφά», «χωστά», κ.α.

iii. Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλής, «Ο Κρητικός Πόλεμος»
→ λέξεις «ώφου», «κρασά», «μετάξα», «περίσσα», «ρίκτουν», «γιάντα», «σιργιανίζου».

ο Η δεύτερη ερώτηση του τρίτου ποιήματος καλεί τους μαθητές να εντοπίσουν κοινά γλωσσικά (κρητικά) στοιχεία σε αυτό το ποίημα και στα δύο προηγούμενα. Έτσι οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να ασχοληθούν καθαρά με μια διάλεκτο και συγκεκριμένα την κρητική.

• 3^η ενότητα → τίτλος «Νεοελληνικός διαφωτισμός» {5 κείμενα} → τα τέσσερα από τα πέντε κείμενα της ενότητας περιλαμβάνουν ιδιωματικά στοιχεία.

i. Ρήγας Βελεστινλής, «Θούριος» → λέξεις «καλλιό», «ψένουν», «κάμει», «ομοιάζει», «να γένω».

ii. Αθανάσιος Σταυρόπουλος, «Τώρα» → λέξεις ή φράσεις «θα γένει», «τ' αναβάνω», «οπόσο», «ημπορώ».

iii. Ανώνυμος, «Ρωσσαγγλογάλλος» → λέξεις «φέρτε», «βαβαί», «παστάδα», «ημπορούσι», «πάγει».

iv. Λόρδος Μπάϋρον, «Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ» → λέξεις «ξαποσταίνει», «στέρφο», «αχαμνοί», «το κρένει», «να σκιάζει».

• 4^η ενότητα → τίτλος «Απομνημονεύματα» {3 κείμενα} → και στα τρία κείμενα περιέχονται ιδιωματικές λέξεις ή φράσεις.

i. Γιάννης Μακρυγιάννης, «Απομνημονεύματα» → λέξεις «αγροικιώμαι», «ξακολουθώ», «δεν τα συνηθώ», «θα ξηγηθώ», «περικαλούσα», «έμπω», «αναντίον», «βάναμε», κ.α.

ii. Ελισάβετ Μουτζάν – Μαρτινέγκου, «Αυτοβιογραφία»
→ λέξεις «επίλοιπες», «ημπορώ», «διατί», «εβγάλει», κ.α.

- iii. Παναγής Σκουζές, «Ο βίος μου» → λέξεις ή φράσεις «πλησιοχώρα», «φυλατζή», «αμανέτι», «να με ταγίζει», «έτζι», «αργαστήριον», «παπούτζια», κ.α.

- 5^η ενότητα → τίτλος «Η λογοτεχνία στα Επτάνησα» {5 κείμενα} → στα τέσσερα από τα πέντε κείμενα της ενότητας περιλαμβάνονται ιδιοματισμοί.
 - i. Διονύσιος Σολωμός, «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι» → λέξεις «σπυρί», «μνέει», «κλειούνε», «μ' ασπούδα», «κρένει».

 - ii. Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, «Ο Δήμος και το καριοφίλι του» → λέξεις ή φράσεις «να σχωράνε», «τ' άξο», «ας σκούξει», «θα βαργομήσουν», «σβήονται».

 - iii. Ανδρέας Λασκαράτος, «Ο κακός μαθητής» → λέξεις «θαν», «εχπαιδευτηρίων», «εχτιμά», «σχολαστικού», «γνώσες», «αζαίνει».

 - iv. Λορέντζος Μαβίλης, «Λήθη» → φράσεις «α στάξει», «όθε αγαπάνε», «δε βολεί» ή λέξη «δείλι».

- 6^η ενότητα → τίτλος «Οι Φαναριώτες και οι Ρομαντικοί των Αθηνών» {5 κείμενα} → τα δύο από τα πέντε κείμενα περιλαμβάνουν ιδιοματικές λέξεις ή φράσεις.
 - i. Αλέξανδρος Σούτσος, «Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια» → λέξεις «πάγει», «ρημάζω», «κριματίζει» ή φράσεις «με κολνούνε», «μ' ορέγονται».

 - ii. Σάμιουελ Τ. Κολέριτζ, «Δουλειά χωρίς ελπίδα» → λέξεις «σάλιαγκοι», «στρουθιά», «όχτους».

- 7^η ενότητα → τίτλος «Η νέα Αθηναϊκή Σχολή (1880-1922) {15 κείμενα} → στα δώδεκα από τα δεκαπέντε κείμενα της ενότητας περιέχονται ιδιοματικά στοιχεία.

- i. Γεώργιος Βιζυηνός, «Στο χαρέμι» → λέξεις «δεν χωρατεύει», «ημπορεί», «γενής», «παπαρίζει», «μάστορης», «καλφάδες», «διες», «μαργιόλικα», «εσνάφι», «ημπορούσα», «πάππος», κ.α.
- ii. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Τ' αγνάντεμα» → λέξεις «άνιφτα», «αφώτιστα», «συφέρο», «πνευματικός», «φχαριστούμε», «συγγενολόγια», «είχε νοματιστεί», «να ξαγορευτώ», «αγροικούσα», «εσκάρωσε».
- iii. Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Ο ζητιάνος» → λέξεις «εβολάκιαζαν», «κρεμνός», «όχτος», «τ' άφηκαν», «κουρκούτη», «βάβα», «διάσελο», «γούπατο».
- iv. Κωστής Παλαμάς, «Υμνος στον Παρθενώνα» → λέξεις «απάνου», «θέμελα», «γνέφια», «θρασά», «τυραγνισμένων», «αδιαφόρευτα», «γκαρδιακά», «αρχινάει».
- v. Κ.Π. Καβάφης «Φωνές» → φράση «τες ακούει».
- vi. Κ.Π. Καβάφης « Όσο μπορείς» → φράσεις «μες στες πολλές κινήσεις», «πηαίνοντας».
- vii. Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Ο τύπος και η ουσία» → φράση «να τον ιδούν» ή λέξεις «Εφτάνησο», «επίλοιπη».
- viii. Κωνσταντίνος Θεοτόκης, «Η τέχνη του αγιογράφου» → λέξεις «κόνισμα», «χουφτιά», «γένονται», «πλιο», «εδίδαχνε», «ζα», «ζιείς», «χτήμα», «ήτουν», «σπερνό», κ.α.
- ix. Πηνελόπη Δέλτα, «Πρώτες ενθυμήσεις» → λέξεις «φοβούμασταν», «ακούουνταν», «θυμούμαι», «είχε φάγει», «πουλητή».
- x. Άγγελος Σικελιανός, «Γιατί βαθιά μου δόξασα» → λέξεις «ολάκερον», «αναλιώνει».
- xi. Κώστας Βάρναλης, «Ορέστης» → λέξεις «άλλονε», «ιδές», «εγέννα», «ξέχανε», «άμε», «πίσου», «για».
- xii. Ναπολέον Λαπαθιώτης, «Νυχτερινό» → λέξεις «γρικιέται», «σάλο».

- 8^η ενότητα → τίτλος «Η νεότερη λογοτεχνία – η λογοτεχνία από το 1922 ως το 1945» {24 κείμενα} → τα δεκατρία από τα είκοσι τέσσερα κείμενα περιέχουν ιδιοματισμούς.
 - i. Μαρία Πολυδούρη, «Γιατί μ' αγάπησες» → λέξη «πέρναα».
 - ii. Γιάννης Σκαρίμπας, «Ουλαλούμ» → λέξεις «όξω», «δάσα», «φλετράει», «σπαρά», «νιο», «συγυρνά», «στολνώ», «αρχινώ», «τάχας».
 - iii. Ζυλ Λαφόγκ, «Μοιρολόι φεγγαριού στην επαρχία» → λέξεις «ρώτου», «θα ιδείς».
 - iv. Άγγελος Τερζάκης, «Ο ματωμένος λυρισμός» → λέξεις «φρουμάζει», «αλαφιάστηκε», «πρέφα».
 - v. Στρατής Μυριβήλης, «Τα ζα» → λέξεις «συλλογιούμαι», «συμφέρα», «βίντζι», «καρδάμωσαν», «χαβά», «αγκρισμένα», «χάμου».
 - vi. Νίκος Καζαντζάκης, «Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά» → λέξεις «βόχα», «ευτύς», «μάγερα», «κρεμανταλά», «φαίνονται», «κουραζούμενοι», «ρουφιά», «πλερώσω-πλερωμή», «σεκλέτια», «μουσαφίρη», «τσαμπουνάς», «χάδεψαν».
 - vii. Γιώργος Σεφέρης, «Με τον τρόπο του Γ.Σ.» → λέξεις «αλαφρόπετρες», «χτίκιασαν», «δέχονται».
 - viii. Νίκος Εγγονόπουλος, «Μπολιβάρ» → λέξεις «κράζω», «σειούνται», «καλντιρίμι».
 - ix. Οδυσσέας Ελύτης, «Το Άξιον Εστί» → λέξεις ή φράσεις «να κρησάρουν», «φτενό», «επάνου».
 - x. Γιάννης Ρίτσος, «Ρωμιοσύνη» → λέξεις «Αλωνάρης», «απάνου», «κόρδες», «ντιντινίζουν», «περβόλια».
 - xi. Νίκος Καββαδίας, «Kuro Siwo» → λέξεις «μπατάρισες», «σκατζάρισες».
 - xii. Γιώργος Θεοτοκάς, «Η διαδήλωση» → λέξεις «αισθάνονται», «ακουαν», «τουφεκίδι», «δαγκάνοντας», «κείονται».

- xiii. Μ. Καραγάτσης, «Ένας Ρώσος συνταγματάρχης στη Λάρισα» → λέξεις «βλαστερά», «φαμίλια», «κανάκι».
- xiv. Κοσμάς Πολίτης, «Η γνωριμία με τη Μόνικα» → λέξεις «τσιτσιρίζε», «κουραφέξαλα», «μανουβράρισε», «χαρχάλεμα», «κλωνιά» ή φράσεις «το' σκαζε».
- xv. Μέλπω Αξιώτη, «Η ψυχή του νησιού» → λέξεις «σαλότο», «επήρε», «ποθάνεις», «γρασίες», «εκειδά», «αποτελεύει», «υπερετούνε», «μπουτίκα».
- 9^η ενότητα → τίτλος «Μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία» {8 κείμενα} → τα τρία από τα οκτώ περιέχουν ιδιωματικές λέξεις ή φράσεις.
 - i. Δημήτρης Χατζής, «Η τελευταία αρκούδα του Πίνδου» → λέξεις «καζάντια», «φκιάξανε», «ακέριο», «καζαντίσουν», «πλατώματα», «χτήματα», «θυμέται», «δισάκι», «τυράγνια», «περγολιά» ή φράση «Κόβι, Μήτρου μ'».
 - Οι μαθητές καλούνται στη δεύτερη ερώτηση του κειμένου να εντοπίσουν και να σχολιάσουν τις γλωσσικές ιδιαιτερότητες που τυχόν υπάρχουν. Πρόκειται για μια αναφορά στη γλωσσική (γεωγραφική) ποικιλότητα.
 - ii. Κώστας Ταχτσής, «Κι έχουμε πόλεμο!» → φράσεις ή λέξεις «σχωρέσ' τον», «να τ' ν ξεσκεπάσου», «μ' πάτ' σε», «ράνουμε», «για του μπούφου».
 - iii. Ρέα Γαλανάκη, «Η μεταμφίεση» → λέξεις «εφαινόταν», «εκρυβόταν», «εφορούσε».

Επιγραμματικός πίνακας (1) Γυμνασίου :

	Ενότητες	Κείμενα	Κείμενα γραμμένα σε μια διάλεκτο	Κείμενα με διαλεκτικά /ιδιωματικά στοιχεία

Βιβλίο μαθητή Ν. Γλώσσα Α' Γυμνασίου	10	93	0	3
Τετράδιο εργασιών Ν. Γλώσσα Α' Γυμνασίου	10	77	0	3
Βιβλίο μαθητή Ν. Γλώσσα Β' Γυμνασίου	9	83	0	0
Τετράδιο εργασιών Ν. Γλώσσα Β' Γυμνασίου	9	43	0	4
Βιβλίο μαθητή Ν. Γλώσσα Γ' Γυμνασίου	8	85	0	3
Τετράδιο εργασιών Ν. Γλώσσα Γ' Γυμνασίου	8	50	0	2
Ν. Λογοτεχνία Α' Γυμνασίου	13	67	0	46
Ν. Λογοτεχνία Β' Γυμνασίου	13	69	1	32
Ν. Λογοτεχνία Γ' Γυμνασίου	9	72	3	44

✚ Συμπερασματικά, διαπιστώνουμε ότι τα βιβλία των τριών τάξεων του Γυμνασίου που προαναφέρθηκαν περιέχουν ελάχιστα κείμενα γραμμένα σε κάποια διάλεκτο και τα περισσότερα από αυτά περιέχουν απλώς ιδιωματικά κυρίως στοιχεία, καθώς και διαλεκτικά, χωρίς όμως να αξιοποιούνται στη γλωσσική διδασκαλία. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι η παρουσία της γλωσσικής ποικιλίας είναι πολύ μεγαλύτερη στα βιβλία της λογοτεχνίας σε σχέση με τα βιβλία της γλώσσας. Αυτό συμβαίνει κυρίως διότι στα πρώτα υπάρχουν ολόκληρα κείμενα γραμμένα σε μια συγκεκριμένη διάλεκτο, καθώς και αρκετά με ιδιωματικά/ διαλεκτικά στοιχεία ενώ στα δεύτερα απουσιάζει κάποιο καθαρά διαλεκτικό κείμενο. Επίσης, οι αναλυτικοί στόχοι, οι θεματικές και οι δραστηριότητες που ορίζονται από τα αναλυτικά προγράμματα δεν κάνουν λόγο για διάλεκτο ή ιδίωμα.

✚ Όσον αφορά τις γλωσσικές στάσεις που προκύπτουν στα βιβλία του Γυμνασίου, παρατηρούμε ότι αυτές εκδηλώνονται είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο μέσω των υποκειμενικών κρίσεων των συγγραφέων

συγκεκριμένων κειμένων, καθώς και μέσω των διατυπώσεων κάποιων ασκήσεων. Επίσης, αυτές οι στάσεις είναι είτε θετικές είτε αρνητικές απέναντι σε μια γλώσσα/ διάλεκτο που ήδη υπάρχει ή σε μια νέα γλώσσα που δημιουργείται. Πιο συγκεκριμένα, στο βιβλίο της γλώσσας της γ' γυμνασίου φανερώνονται τέτοιες στάσεις και κυρίως σε κείμενα της 2^{ης} ενότητας. Από τη μια, εκδηλώνονται θετικές στάσεις απέναντι σε γλώσσες που δυστυχώς χάνονται και σβήνουν εξαιτίας της ανικανότητας των λαών να τις προστατέψουν και από την άλλη, έχουμε εκδήλωση αρνητικών στάσεων απέναντι σε νέες γλώσσες που διακρίνονται από έλλειψη επαρκούς λεξιλογίου προκαλώντας «αδράνεια» του εγκεφάλου των ομιλητών/τριών. Ακόμα, εντοπίζεται θετική στάση απέναντι σε διαλέκτους και ιδιώματα, κάνοντας έτσι άμεση αναφορά στις υποδιαρέσεις της γλώσσας καθώς και έμμεση αναφορά στη γλωσσική ποικιλότητα. Επιπλέον, σε διάφορες δραστηριότητες στα βιβλία της λογοτεχνίας και των τριών τάξεων του Γυμνασίου παρατηρούνται θετικές στάσεις απέναντι στη γεωγραφική ποικιλία (διάλεκτοι) και αυτό συμβαίνει διότι οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν ασυνήθιστες λέξεις και γλωσσικές ιδιοτυπίες, καθώς και να σχολιάσουν τις γλωσσικές ιδιαιτερότητες που τυχόν υπάρχουν στα κείμενα.

B.2. Βιβλία Λυκείου

B.2.1. Έκθεση

a. Α' Λυκείου

- Το βιβλίο της έκθεσης της Α' Λυκείου περιέχει 5 ενότητες, όπου συνολικά περιλαμβάνονται 136 κείμενα. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη ενότητα του βιβλίου «Γλώσσα και γλωσσικές ποικιλίες» αναφέρεται στις γλωσσικές γεωγραφικές ποικιλίες, στην πολυμορφία και ποικιλότητα δηλαδή της γλώσσας. Περιλαμβάνει 34 κείμενα, από τα οποία τα 4 μόνο περιέχουν αρκετά διαλεκτικά στοιχεία.

Αναλυτικότερα έχουμε:

- i. Χιώτικα ανέκδοτα, «Βούν τσ' εώ, βούν τα' εσύ» → λέξεις ή φράσεις «Την Τσυριατσή», «Τσ' εώ την άλλη Τσυριατσή», «Τσ' ίντα θα σφάξεις; », «Βούν».

- ii. Χιώτικα ανέκδοτα, «Του Μισέ Τζανή το κεφάλι» → φράσεις «για εν είχαν;», «εκείνη τως λε».
 - iii. Δημοτικό τραγούδι του Πόντου, «Χριστέ μ'» → φράσεις «ούλα καλά ποίκες», «κι ακεί σκάλαν κι εφτάνει», «κι πάγει».
 - iv. Ποντιακές ιστορίες και αφηγήσεις, Γιώτα Φωτιάδου- Μπαλαφούτη, «Η νύφε» → φράσεις ή λέξεις «εθάρ' νεν», «εσ' κωθεν», «αν κ' ευτάς αέτσ', α», «το κορτσόπον», «ντο έπαθες;».
- ο Παρατηρούμε ότι μόνο στο τελευταίο κείμενο υπάρχει μετάφραση διαλέκτου, των ποντιακών. Όσον αφορά τις ασκήσεις της ενότητας, γίνεται αναφορά στον διαχωρισμό των διαλέκτων. Επίσης, καλούνται οι μαθητές να αποδώσουν τα διάφορα διαλεκτικά κείμενα στην νέα ελληνική γλώσσα, καθώς και να αναζητήσουν πληροφορίες για τις διαλέκτους. Ακόμα, οι μαθητές παροτρύνονται να μιλήσουν με τους παππούδες και τις γιαγιάδες ή κάποιους φίλους και γείτονες που ήρθαν από μακριά στον τωρινό τους τόπο. Τέλος, παρατηρώντας και τις υπόλοιπες ενότητες του βιβλίου, διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχουν κείμενα με διαλεκτικά στοιχεία (είτε λέξεις είτε φράσεις) παρά μόνο κάποιες διασκορπισμένες ιδιοματικές λέξεις που δεν συντελούν στη γλωσσική εξάσκηση των μαθητών πάνω στις διαλέκτους.

b. Έκθεση Β' Λυκείου

- Το βιβλίο της έκθεσης της Β' Λυκείου περιλαμβάνει 4 ενότητες, όπου συνολικά περιέχονται 136 κείμενα. Πιο συγκεκριμένα, μόνο πέντε (5) από αυτά έχουν κάποιες διάσπαρτες διαλεκτικές ή ιδιοματικές λέξεις και έτσι δεν ενδείκνυται στην εκμάθηση κάποιας διαλέκτου ολοκληρωτικά. Αυτά είναι:
 - i. «Το ταξίδι μου», Μαρτυρία μιας εποχής Βιογραφία → λέξεις «μου άρεζε», «να μάσω».
 - ii. [Γλωσσική αυτοβιογραφία] → λέξεις «Πότνιοι», «Έρρωσθε».
 - iii. Μακρυγιάννης, «Απομνημονεύματα» → λέξεις ή φράσεις «οπού 'φκιαχνα», «να με ιδεί», «κερδάνουν», «έκατσα να φάγω», «ξέραμεν» «ελεντήσαμεν», «περιεκάλεσε », «να φκιάσει», κ.α.
 - iv. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, «Απομνημονεύματα» → λέξεις «Μισολόγγι», «Τετράδη», «μίνιστρος», «επίλοιπα», «χαϊμένοι».

- ν. Κείμενο «Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης» (1851-1911) → αναφέρεται το ιδίωμα της Σκιάθου που συναντάται στα έργα του. Επομένως, οι μαθητές θα μπορούσαν να ασχοληθούν εκτενέστερα με το συγκεκριμένο ιδίωμα.

γ. Έκθεση Γ' Λυκείου

- Το βιβλίο της έκθεσης της Γ' Λυκείου αποτελείται από 5 ενότητες, όπου συνολικά υπάρχουν 108 κείμενα. Πιο συγκεκριμένα, κανένα από αυτά δεν περιέχει διαλεκτικές ή ιδιοματικές λέξεις και εκφράσεις. Τα περισσότερα από αυτά είναι γραμμένα στη νεοελληνική γλώσσα και κάποια από αυτά στην καθαρεύουσα. Έτσι, το βιβλίο αυτό δεν συνιστάται για την ενασχόληση των μαθητών με τις διαλέκτους.

B.2.2 Λογοτεχνία

α. Α' Λυκείου

- Το βιβλίο της λογοτεχνίας της Α' Λυκείου περιλαμβάνει 122 κείμενα, πεζογραφήματα είτε ποιήματα, τα οποία έχουν χωριστεί σε περιόδους /8 ενότητες. Κριτήριο για τον διαχωρισμό τους αποτελεί η εποχή κατά τη διάρκεια της οποίας έχουν γραφτεί. Σε αρκετά από αυτά περιέχονται διάσπαρτα ιδιοματικά και διαλεκτικά στοιχεία και μόνο δέκα (10) έχουν γραφτεί σε κάποια συγκεκριμένη διάλεκτο. Πιο συγκεκριμένα:

- 1^η περίοδος: 10^{ος} αι.- 1453

α) Το Δημοτικό τραγούδι:

Τρία από αυτά βρίσκονται σε διαλεκτική μορφή, τα οποία μπορούν να φέρουν τους μαθητές σε επαφή με συγκεκριμένες διαλέκτους. Τα υπόλοιπα απλά περιέχουν κάποιους ιδιοματισμούς.

- i. «Του νεκρού αδελφού» → λέξεις ή φράσεις «άστρι», «Κι α μόρτει, γιε μου, θάνατος», «κι έρτει», «ανέσπα», «όξου», «πάγαιναν», «απεθαμένους», «φοβούμαι», «βραδός», «ανέσπα», «εχτρός».

- ii. «Της νύφης που κακοπάθησε» → λέξεις ή φράσεις «τση τάζουν», «θρονί», «δίσεφτου», «προικιό», «πίσημον», «τ' ωριό», «δότε μου», «να ντο πούμε», «έπια», «σικλί», «αρκίνησε».
- iii. «Η αρπαγή της γυναίκας του Διγενή» → είναι γραμμένο στη διάλεκτο της Χίου. Περιέχει λέξεις ή φράσεις, όπως: «ώριον», «'νέφηκε», «κοντιάρης», «βλοΐδια», «λεγένη», «σιλιμούντησε». Οι μαθητές όμως δεν μπορούν να εξασκηθούν με τη συγκεκριμένη διάλεκτο διότι οι δραστηριότητες δεν κάνουν αναφορά σε γλωσσικά στοιχεία.
- iv. «Ο γιος της χήρας» → είναι γραμμένο στην κρητική διάλεκτο και έτσι περιλαμβάνει αμέτρητες διαλεκτικές λέξεις, όπως: «χρουσά», «ξαγκριγεμένη», «είναι», «στο έμπα», «σώνει μπλιο», «θα βουλήσει».
- v. «Ο αιχμάλωτον» → είναι γραμμένο στην ποντιακή διάλεκτο και περιέχονται πολλές λέξεις ή φράσεις αυτής της διαλέκτου. Κάποιες από αυτές είναι οι εξής: «επάτνανε», «τας εγκλησιάς», «πεσλέεβεν», «εγέντον», «κάθα», «επέντεσεν», «το χτύπεμαν», «εγνέφιξεν», «τ' ομμάτια μου», «χτέθα», κ.α. Ακόμα, οι ασκήσεις που περιλαμβάνονται δεν βοηθούν τους μαθητές να εξασκηθούν στα ποντιακά, μιας και δε γίνεται αναφορά σε γλωσσική ποικιλότητα.
- vi. «Του Χάροντα – του Κάτω Κόσμου» → λέξεις «μόνε», «οι νιοι», «ανεί».
- vii. «Ήλιε μου και τρισήλιε μου» → λέξεις «εψές», «είδηκα», «μάιτε», «χλίβεσαι», «ματαβλέπεις».
- viii. «Η λυγερή στον Άδη» → λέξεις «παντέχουνε», «χινόπωρο», «χλίβεται», «ρούγα».
- ix. «Το κρούσος της Αντριανούπολης» → λέξεις «κλαίγουν», «ταχιά», «κηρί».
- x. «Πάρθεν η Ρωμανία» → λέξεις «κόνεψεν», «εσειξεν», «κλαίγνε».
- xi. «Οι σκλάβοι των Μπαρμπαρέσσω» → λέξεις «δούδεις», «ούλον», «γραθού».

- xii. «Της Δέσπως» → λέξεις «αχός», «μήνα», «νάρπαξε», «γενήκαν».
- xiii. «Της Πάργας» → λέξεις «ασκέρια», «πότρωγαν», «προσφάγι», «άστε».
- xiv. «Της νύχτας οι αρματολοί» → λέξεις «φκιάνουν», «δασά», «άλυσους».
- xv. «Των Κολοκοτρωναίων» → λέξεις «τσαπράζια», «αντίδερο», «βλόγα», «γενούμε», «πάου», «παραγολές».
- xvi. «Των Κοντογιανναίων» → λέξεις «σκιάζομαι», «να μάσω», «να μοιριολογήσω».

b) Η λόγια δημιουργία

Αποτελούν λόγια κείμενα και δεν βρίσκεται κανένα από αυτά σε διαλεκτική μορφή. Υπάρχουν όμως διάσπαρτα ιδιοματικά στοιχεία

- i. Το έπος του Διγενή Ακρίτα, «Ο θάνατος τον πολεμά» → λέξεις «κλαίουσιν», «ραϊσθην».
 - ii. Πτωχοδρομικά, «Μάθε το τσαγκάρην το παιδίν σου» → λέξεις «παρακρουνιαροκέφαλον», «πετσωτήν», «σουγλίν», «καθές».
 - iii. Ιπποτικά μυθιστορήματα, «Άγουρος ποθοφλόγιστος» → λέξεις ή φράσεις «'εδε», «εσκεπαζάν τον», «κιλαδεί».
 - iv. Θρήνοι, «Το ανακάλεμα της Κωνσταντινόπολης» → λέξεις «έρκεσαι - έρκομαι», «αμέ», «σ' ούλον», «φουμισμένην», «ποίσου».
- 2^η περίοδος: 1453 – 1669

Τα κείμενα που ανήκουν σε αυτήν την περίοδο είναι γραμμένα σε διαλεκτική μορφή και γράφτηκαν κυρίως στην Κρήτη και την Κύπρο. Γράφτηκαν δηλαδή στην κρητική και κυπριακή διάλεκτο.

Υπάρχει όμως ένα από αυτά που περιέχει στοιχεία από το ροδίτικο ιδίωμα, ενώ είναι γραμμένο στη δημοτική γλώσσα. Πρόκειται για το πρώτο κείμενο της περιόδου αυτής.

Πιο συγκεκριμένα:

- i. Καταλόγια, «Αν ήξευρα, κυράτσα μου» → λέξεις «ήξευρα – ξεύρεις», «ελικιά», «ήλθασιν», «εδώκασιν», «αποχωρισιά».
- ii. Κυπριακά, «Πάγω» → είναι γραμμένο στην κυπριακή διάλεκτο (πληροφορία που αναφέρεται στην εισαγωγή). Έχουμε την ύπαρξη αρκετών διαλεκτικών λέξεων ή φράσεων, όπως «πάγω», «κοντεύ' η ώρα», «μισέψω», «από ξαυτόν σου», «μισεύγω-μισεύγοτα, «γοιον», «την καρδιάμ μου», «βιγλίσει».
- iii. Μπεργαδής – Απόκοπος, «Ειπέ μας αν κρατεί ο ουρανός» → είναι γραμμένο στην κρητική διάλεκτο (πληροφορία που γνωστοποιείται στην εισαγωγή). Περιλαμβάνονται λέξεις ή φράσεις «κιλαδούσι», «ανέ», «αχούσιν», «άφτουσι», «σκόλες», «απείτις», «εποικαν», «οκάτι», «καταλόγιν», «να στράφην», «βαστούμαν», «να σώσασιν», «τα ζαγάρια».
- iv. Ιωάννης Ανδρέας Τρώιλος, «Χορικό από το Ροδολίνο» → είναι γραμμένο στην κρητική διάλεκτο (πληροφορία που δεν διευκρινίζεται στην εισαγωγή). Γίνεται όμως αναφορά στην κρητική καταγωγή του ποιητή. Περιέχονται λέξεις ή φράσεις, όπως: «κυριεύγει», «τση όλη τη κτίση», «τση στεκ' η φύση», «απού», «άψευτες», «τσι ακτίνες», «τσι αμποδίζει».
- v. Γεώργιος Χορτάτσης, «Κατζούρμπος» → από την εισαγωγή διαπιστώνουμε ότι το κείμενο έχει γραφτεί στην κρητική διάλεκτο («κωμωδίες του κρητικού θεάτρου»). Περιλαμβάνονται λέξεις ή φράσεις, όπως: «γρικούσι», «λουμπάρδες», «να βρόντου», «εδεκεί», «μιτσό», «ζιμιό», «έπαρε», «μαγάρι», «εδεπά», «εδά», κ.α.
- vi. Γεώργιος Χορτάτσης, «Ερωφίλη» → όπως και στο προηγούμενο, έτσι και σε αυτό το ποίημα διαπιστώνουμε από την εισαγωγή ότι είναι γραμμένο στην κρητική διάλεκτο («τραγωδία κρητικής λογοτεχνίας»). Υπάρχουν και εδώ διαλεκτικές λέξεις/φράσεις, όπως: «τση δόξας πείνα», «ακριβιά», «μαλιές συναφορμά», «ολημερνίς», «ξορισμένη», «πρεπό», «αναπαημένοι», «με τς αδερφούς», «τσι φιλιές».

- vii. Βιτσέντζος Κορνάρος, «Η θυσία του Αβραάμ» → εδώ εντοπίζονται άφθονα στοιχεία της κρητικής διαλέκτου. Στην εισαγωγή όμως δεν αναφέρεται το είδος του κειμένου ούτε η γλώσσα – διάλεκτος στην οποία έχει γραφτεί. Εύκολο είναι όμως να αναγνωριστούν κάποια από αυτά τα στοιχεία (λέξεις ή φράσεις), όπως: «επέψασιν», «ανιπόλπιστα», «αφνίδια», «ειντά 'καμεν», «κερδεμένος», «ακλούθα», «πορπάτει», «παραθεσριά», «μ' από το νόμο», «να μου 'πούσι», «κερά μου», «γλακά», «επά 'ναι», «ν' απαντήξω», κ.α.
- viii. Βιτσέντζος Κορνάρος, «Ερωτόκριτος» [Μονομαχία Κρητικού και Καραμανίτη] → το ίδιο ισχύει όπως και στο προηγούμενο ποίημα. Κάποιες από τις λέξεις ή φράσεις είναι: «τση ξεφάντωσης», «τσ' αγκάλες», «ελάμπασι», «εγέλαν», «εξευγαρώνασι», «πλιο», «κουρφές», «κερά μου» κ.α.
- ο Παρατηρούμε ότι οι δραστηριότητες των κειμένων αυτών δεν σχετίζονται με τις γλωσσικές ποικιλίες. Έτσι, επειδή οι ασκήσεις δεν σχετίζονται με το λεξιλόγιο, οι μαθητές δεν μπορούν να εξασκηθούν στις διάφορες διαλέκτους και να εξοικειωθούν γλωσσικά με αυτές. Μόνο σε ένα από αυτά γίνεται έμμεση αναφορά σε γεωγραφική ποικιλία. Πιο συγκεκριμένα, στο δεύτερο κείμενο της δεύτερης περιόδου με τίτλο «Πάγω» υπάρχουν δύο ασκήσεις που σχετίζονται με τη γλωσσική ποικιλότητα και αυτές είναι:
 - 1^η δραστηριότητα: οι μαθητές καλούνται να αποδώσουν το ποίημα στην κοινή νέα ελληνική.
 - 5^η δραστηριότητα: οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν ποιες διαλέκτους της νεοελληνικής γλώσσας ξέρουν.

- 3^η περίοδος: 1669 – 1830

Κανένα από τα 19 κείμενα αυτής της ενότητας δεν είναι γραμμένο σε κάποια διάλεκτο. Παρατηρούμε όμως ότι κάποια από αυτά περιέχουν διάσπαρτα ιδιωματικά στοιχεία, χωρίς να βοηθούν τους μαθητές να εξασκηθούν σε μια διάλεκτο. Πιο αναλυτικά:

- i. Λαϊκές αφηγήσεις, «Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου» → λέξεις «μισεύοντας», «απεράσουν», «φουσάτα», «πουλία», «οψάρι», «ομπροστά», «ογλήγοροι», «πετζί».

- ii. Λαϊκές αφηγήσεις, «Χρονικό του Γαλαξιδίου»➔ λέξεις ή φράσεις «εμαζωκτήκασι», «απάνου», «ούλα», «πλερώσουσι», «αλλέως», «ετότες», «αποδέλοιπες», κ.α.
- iii. Δημήτριος Καταρτζής, «Από τη χρεία να οδηγούμαστε εις τα αναγκαία»➔ λέξεις «ασκημιά», «οδηγιούμαστε», «συνοδιά», «έτζι», «φαμελιές», «ζουντανή», κι εδώθες».
- iv. Ιωάννης Βηλαράς, «Επιστολή στον Αθανάσιο Ψαλίδα»➔ λέξεις ή φράσεις «ξηγώ», «πλια», «περσότερο», «αρχίνησαν», «εντροπή», «τες σιάζομε», «να τα φκιάσομε».
- v. Αγνώστου, «Έρωτος αποτελέσματα» - «Η Ελενίτσα»➔ λέξεις ή φράσεις «τίποτες», «έτζι», «κορίτζι», «οσπιτίου», «στέρξει», «αξιέραστο», «πε με», «την έλεγε».
- vi. Ιωάννης Βηλαράς, «Σαν πεταλούδα στη φωτιά...»➔ λέξεις ή φράσεις «ηξέρω», «σιμά σου», «οπόχει», «σόδωκε», «περβολιών», «αχείλι», «αναπαύουνται».
- vii. Ιωάννης Βηλαράς, «Γιατρική παρηγοριά»➔ λέξεις ή φράσεις «αστενής», «παίρει», «ευτύς», «να γλύσω», «αγκαλά», «ρούφησες», «κίντυνο», «ακέρια φαμελιά».
- viii. Αθανάσιος Χριστόπουλος, «Φαγοπότι»➔ λέξεις ή φράσεις «αχολογάει», «στες αρχές», «στην αράδα», «κορώσει».
- ix. Παναγιώτης Σκουζές, «Χρονικό της Σκλαβωμένης Αθήνας» - «Οι φυλακές» ➔ λέξεις ή φράσεις «δόσιμο», «εγέμωσαν», «ήτον», «να πάγει», «εκοιμώντο», «εκοτούσε», «με βγάνει».
- x. Παναγιώτης Σκουζές, «Χρονικό της Σκλαβωμένης Αθήνας» - «Στη Χαλκίδα πρόσφυγες»➔ λέξεις ή φράσεις «Κηβισιάς», «παπούτζια», «να γεμώσω», «εδιάλαβαν».
- xi. Νικόλαος Κασομούλης, «Στρατιωτικά ενθυμήματα» - «Σκηνές από την έξοδο»➔ λέξεις ή φράσεις «δε βαστούν», «απετά», «τα δουφέκια».
- xii. Νικόλαος Κασομούλης, «Στρατιωτικά ενθυμήματα» - «Ανέκδοτον»➔ λέξεις ή φράσεις «Μισολογγίτας», «ογρήγορα», «το σύνθεμα», «δουφεκισμόν», «ψεύμα».
- xiii. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, «Διήγησις συμβάντων» - «Η μάχη στο Βαλτέτσι» ➔ λέξεις ή φράσεις «περάσοντας», «να γένει», «μεντάτι», «προσπέρναε», «έντεσε».

- xiv. Μακρυγιάννης, «Απομνημονεύματα» → λέξεις ή φράσεις «αντρείγου», «διαγωγή», «πλέρωνες», «γιομόσετε», «περίτου».

- Επτανησιακή σχολή

Η ενότητα περιλαμβάνει 13 κείμενα τα οποία είναι γραμμένα σε αρχαϊζουσα γλώσσα και περιέχουν επτανησιακά ιδιώματα.

- i. Ανδρέας Κάλβος, «Ο φιλόπατρις» → λέξη «ποία».
- ii. Ανδρέας Κάλβος, «Εις Αγαρηνούς» → λέξεις «ποίος», «πίε».
- iii. Ανδρέας Κάλβος, «Τα ηφαίστεια» → λέξεις «παιδία», «ποίων», «πυρκαϊάν», «πετάουν».
- iv. Διονύσιος Σολωμός, «Η γυναίκα της Ζάκυθος» → λέξεις ή φράσεις «το Μισολόγγι», «ολημερνίς», «Ζάκυθο», «παρεθύρι», «περσότερες», «αποκάτου», «καθίκλα», «λέοντας», «παρεσιάζονται», «ξελοθρεμό», «ασηκώθηκε», «εμετάνωσε».
- v. Διονύσιος Σολωμός, «Ο Πόρφυρας» → λέξεις ή φράσεις «λούλουδα», «ευτυχισμός», «νιον», «φούχτα».
- vi. Γεράσιμος Μαρκοράς, «Πατρική ευτυχία» → λέξεις «ετήραε», «καθάριο», τ' αέρι», «σβηώνται».
- vii. Ανδρέας Λασκαράτος, «Προβόδισμα» → λέξεις «προβόδισμα», «πουλιό», «τσι ασχημάδες», «τες ιδείτε».
- viii. Ανδρέας Λασκαράτος, «Τα μυστήρια της Κεφαλονιάς» → λέξεις ή φράσεις «τίποτις», «πουλιό», «γονή», «γένεται», «προικιό», «θροφή», «πουλητής», «μαζώνονται» κ.α.
- ix. Λορέντζος Μαβίλης, «Λήθη» → λέξεις ή φράσεις «όντας βυθίσει», «ακλουθήσει», «κρουσταλλένια», «όθε αγαπάνε», «α δε μπορείς».
- x. Λορέντζος Μαβίλης, «Μούχρωμα» → λέξεις ή φράσεις «στες καρδιές», «γνώρα», «ογρά», «της ζήσης».
- xi. Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, «Φωτεινός» → λέξεις ή φράσεις «καρτερεί», «εμπροστά», «γενί», «ετύλωνε», «λιάνωμα».

- Οι Φαναριώτες και η Ρομαντική Σχολή των Αθηνών (1830-1880)

Τα κείμενα της ενότητας αυτής είναι συνολικά πέντε και έχουν γραφτεί στην καθαρεύουσα. Παρατηρείται όμως ότι δεν περιέχουν ιδιοματισμούς.

- Η Πεζογραφία – το μυθιστόρημα

Η ενότητα αποτελείται από επτά κείμενα, γραμμένα στην καθαρεύουσα. Επίσης, διαπιστώνεται ότι στα κείμενα αυτά δεν υπάρχουν ιδιοματικά στοιχεία.

- Ξένη λογοτεχνία

Τα κείμενα της ενότητας είναι συνολικά επτά, εκ των οποίων πέντε (5) περιλαμβάνουν ιδιοματισμούς.

i. Νίκος Καζαντζάκης, «Το εσωτερικό διάγραμμα της Θείας Κωμωδίας» → λέξεις «γιομάτου», «εγδίκηση», «ταυτίζονται», «χτήνος».

ii. Δάντης Αλιγκέρι, «Θεία Κωμωδία» → λέξεις «ρίχθηκα», «συντρόφια», «άκρια», «αναγάλια».

iii. Μιχαήλ Θερβάντες, «Ο Δον Κιχώτης» → λέξεις «πα», «άσκημο», «ματαλέω», «πάλε», «ξουριστεί», «λεγένι», «δαύτην», «αφησεί», «μποδίσει», «κέρδητα», «επικίντνες», «αντιπλερώσει», «ομορφύτερες», «εμπιστεμέμη».

iv. Μολιέρος, «Ο αρχοντοχωριάτης» → λέξεις ή φράσεις «για ιδές», «μόνε».

v. Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, «Βασιλιάς Ληρ» → λέξεις «κατάχτησες», «ξετιμιώνται», «έχταση», «γνώρα».

- Νέα Αθηναϊκή Σχολή (1880 και μετά)

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει 32 κείμενα, τα οποία δεν είναι γραμμένα σε μια συγκεκριμένη διάλεκτο. Όμως είκοσι (20) μόνο από αυτά περιέχουν ιδιοματισμούς (λέξεις ή φράσεις διασκορπισμένες μέσα στα κείμενα αλλά χωρίς να συντελούν στην εξοικείωση των μαθητών με τις διαλέκτους).

- i. Κωστής Παλαμάς, «Το πανηγύρι στα σπάρτα»→ λέξεις «ξόβεργα», «άρμη», «αποκαρωμένος», «γλίνα».
- ii. Κωστής Παλαμάς, «Ο δωδεκάλογος του γύφτου»→ λέξεις «απάνου», «μáisσεσες», «αλαφρά», «κάτου», «πρωτινά».
- iii. Κωστής Παλαμάς, «Αγορά»→ λέξεις «βλογημένο», «αρνησιάς», «πέλαο», «νιο».
- iv. Κ.Π. Καβάφης, «Περιμένοντας τους βαρβάρους»→ λέξεις ή φράσεις «τον δώσει», «τον έγραψε», «τες κόκκινες», «σκαλιγμένα», «πλατέες», «γενούμε».
- v. Κ.Π. Καβάφης, «Ιθάκη»→ λέξεις «πηγαιμό», «κουβανείς», «πρωιά», «σπουδασμένους».
- vi. Κ.Π. Καβάφης, «Αλεξανδρινοί βασιλείς»→ λέξεις «εμπροστά», «πιότερο», «εμορφιά».
- vii. Κ.Π. Καβάφης, «Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης»→ λέξεις «στες σκέψεις», «συνηθειό», «τες τιμές».
- viii. Κ. Κρυστάλλης, «Στο Σταυραϊτό»→ λέξεις ή φράσεις «κράκουρα», «λιοβόρια», «άπλερο», «μπεζέρισα», «τα' αφήλου», «ζάω», «βραδούλα», «αδέρφι», «λαφιού», «ζερβιά», «σβηέμαι».
- ix. Μ. Μαλακάσης, «Ο μπαταριάς»→ λέξεις «κίναγαν», «κάτου», «σιαχτεί», «στια», «κάθουνταν», «νια», «βόλιε», «πέταε», «ασηκωμένος», «νιόβγαλτους», «ξαλλάζανε».
- x. Ιωάννης Γρυπάρης, «Εστιάδες»→ λέξεις «άξαφνα», «απάριασαν», «σπαρνούν», «γίνονται», «πλια», «πόσβησεν», «ζένεται».
- xi. Λάμπρος Πορφύρας, «Το θέατρο» → λέξεις «ειπώ», «εσμίγαν», «αντάμα», «επαγαίαν».
- xii. Άγγελος Σικελιανός, «Άγραφον»→ λέξεις «αφήκαν», «οπού», «πόχει», «φούχτα», «φτορά», «υπόσκεση», «ακλούθησαν», «ρείπια», «θαμάσει».
- xiii. Άγγελος Σικελιανός, «Πνευματικό εμβατήριο» → λέξεις «βολεί», «γόνα», «γαίμα», «σαλαγός», «εμένανε», «Πνέμα».

- xiv. Άγγελος Σικελιανός, «Δείπνος» → λέξεις «δώμα», «θροφή», «νια», «αναπαμένα», «πόφεγγε», «πόπιναν».
- xv. Άγγελος Σικελιανός, «Ιερά Οδός» → λέξεις ή φράσεις «μου φάνη», «σκώθηκαν», «τρανή», «πλάγι», «ανασκώθηκε», «κοίτααν», «πιδέξιο», «ακέρια».
- xvi. Άγγελος Σικελιανός, «Στ' όσιου Λουκά το μοναστήρι» → λέξεις «κάτου», «σάμπως», «ολόρτος», «λάμπασμα».
- xvii. Κώστας Βάρναλης, «Οι μοιραίοι» → λέξεις «εφτυούσε», «καταγής», «θυμιέται», «γαρούφαλα», «ενού», «χτικιό».
- xviii. Κώστας Βάρναλης, «Το πέρασμά σου» → λέξεις ή φράσεις «ζήση», «δε σε σβηούμε», «αψηλά».
- xix. Κώστας Βάρναλης, «Οι πόνοι της Παναγιάς» → λέξεις ή φράσεις «γίοκα», «βρόγια», «νοικοκερόπουλο», «ν' ακώ», «τοιμάζω».
- xx. Γιάννης Ψυχάρης, «Δύο λόγια» → λέξεις ή φράσεις «πάλε» «να διούμε», «έφταξαν», «δάγκασαν», «νοικοκερά», «διγούνται», «τίποτις», «συλλογιούμαι».

b. Β' Λυκείου

- Το βιβλίο της Λογοτεχνίας της Β' Λυκείου περιέχει 93 κείμενα και χωρίζεται σε έξι (6) ενότητες. Διαπιστώνεται ότι κανένα κείμενο από αυτά δεν είναι γραμμένο σε διαλεκτική μορφή. Είκοσι τρία (23) όμως από αυτά περιέχουν ιδιοματισμούς. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι τα κείμενα αυτά που περιλαμβάνουν ιδιοματικά στοιχεία ανήκουν σε δύο ενότητες του βιβλίου, στην 1^η (Νέα Αθηναϊκή Σχολή) και στην 5^η (Πεζογραφία) ενώ οι υπόλοιπες ενότητες περιλαμβάνουν κείμενα χωρίς την ύπαρξη ιδιοματικών λέξεων ή φράσεων.

Πιο αναλυτικά:

- Νέα Αθηναϊκή Σχολή
Τα κείμενα της ενότητας αυτής που περιέχουν ιδιοματικά στοιχεία είναι εννέα (9) συνολικά.
 - i. Γιώργος Βιζυηνός, «Μοσκώβ – Σελήμ» → λέξεις «ποίος», «εντοπίους», «υποκαμίσου», «τιπελίδικο», «ποτούρια», «πάγω», κ.α.

- ii. Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Τα τυφλοπόντικα» → λέξεις «γιωργός», «ζα», «κλέφτουν», «φοβάνται», «ζήση», «λογιάζει», «κυβέρνια», «ψιψιλίζεται», «φανίστηκε», «γένεται», «όξου», «πνιμένος», «εφέντης», κ.α.
- iii. Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Ναυάγια» → λέξεις «ήβρεσκε», «σαρακωμένες», «ταρναριστή», «σφιλιασμένο», «αλύχταγε», «πλια», «ξεσκλισμένη», «ποδόσταμα», «σωτρόπια», «ασούσουμα».
- iv. Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Το μυστικό της κοντέσσας Βαλέραιννας» → λέξεις «αγκαλά», «βλέπονται», «φτιάνω», «απάνου», «έπαρε», «ταχινό», «ηξέρω», «κουτεντές».
- v. Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, «Το σπίτι του δασκάλου» → λέξεις «παντούφλες», «απόφασες», «περσότερα», «στέρξει», «απόγεμα».
- vi. Μιχαήλ Μητσάκης, «Αρκούδα» → λέξεις ή φράσεις «χάιντε», «κουρίτσια», «να φκιάσει», «εφυλάγουντι», «τσαρδάκα».
- vii. Κωνσταντίνος Θεοτόκης, «Η Τιμή και το Χρήμα» → λέξεις ή φράσεις «κρεμότουν», «ογνήστρα», «φουρνέλο», «βέντουλο», «εκείνονε», «καντούνι», «έσκυφτε», «χλίεσαι», «μεθούα», «χρέγια», «εξεσπούρδισε», «να μη τση μιλώ», «ίδρο», «κουναρήσω», «παράδειμα», «κρούψε το», κ.α.
- viii. Κωνσταντίνος Θεοτόκης, «Κατάδικος» → λέξεις «απόγιομα», «χινόπωρο», «ξέταζε», «φαγί», «πάλε», «αριά», «ζουρός», «δέσιο», «μπόδιο», «αλαφραίσει», κ.α.
- ix. Νίκος Καζαντζάκης, «Αλέξης Ζορμπάς» → λέξεις «χοχλάδια», «κιντύνου», «σουρνόμαστε», «στρουφιχτή», «ανάρια», «αναπόφευγο», κ.α.

- Πεζογραφία

Τα κείμενα της ενότητας αυτής που περιλαμβάνουν αρκετούς ιδιοματισμούς είναι δεκατέσσερα (14) συνολικά.

- i. Στρατής Μυριβήλης, «Η ζωή εν τάφω» - «Η μυστική παπαρούνα» → λέξεις «έβγαση», «σφαλνά», «τσιριζιά»,

- «θάματα», «τσουνί», «φασκιά», «λαφριά», «δαγκάνω», «βλογημένη».
- ii. Στρατής Μυριβήλης, «Η ζωή εν τάφω» - «Ζάβαλη μάικω» → λέξεις ή φράσεις «το 'φκιασα», «αιστάνουμαι», «φούχτα», «μολέψει», «προσφέρνει».
- iii. Στρατής Μυριβήλης, «Τοπίο» → λέξεις «στενάδι», «χάιδι», «πιλαλούσε», «νειρευτεί».
- iv. Κοσμάς Πολίτης, «Στου Χατζηφράγκου» → λέξεις «σουλαντίζανε», «μπόσικο», «ντουσεμέζ», «γκεβεζέζ», «ζούπα», «πιτσίλι», κ.α.
- v. Γιάννης Σκαρίμπας, «Οι τρεις άδειες καρέκλες» → λέξεις «τσακάει», «τήραξα», «μπλαβιάζω», «κοψανούρικο», «δωχάμω», «μπρε», κ.α.
- vi. Θράσος Καστανάκης, «Εύρηκα» → λέξεις «ζακέτο», «κοκκινέλικο», «ξουρισμένα», «αρχόντους», «μποστάνι», «συνήθιο», «σκολνούσε», «πρόβελνε», κ.α.
- vii. Ηλίας Βενέζης, «Το νούμερο 31328» → λέξεις «οχτρό», «φαριστήσουν», «ορμήνια», «γαζέτα», «ίδρο», «σφαλνούσε», «αρπούμε».
- viii. Γιώργος Θεοτοκάς, «Αργώ (Θέλω γράμματα)» → λέξεις «σέβουνται», «ψούνια», «γρίνες».
- ix. Γιώργος Θεοτοκάς, «Το τίμημα της λευτεριάς» → λέξεις ή φράσεις «ωρέ», «ελόγου», «όχτρητα», «κούτρα», «τράβα», «με τηράς», «ζεβζεκιές».
- x. Μέλπω Αξιώτη, «Δύσκολες νύχτες» → λέξεις ή φράσεις «συνηθούμε», «του λέου», «εμπαλεύανε», «ενικόνταν», «ανάπαψη», «ανάμεσο», «αδειατό», «να λιγωθώ», κ.α.
- xi. Άγγελος Τερζάκης, «Ταξίδι με τον Έσπερο» → λέξεις «τσιτωτά», «τρατάρησαν», «ζεμένο», «ιδούν», «γκέμια».
- xii. Μ. Καραγάτσης, «Το μπουρίνι» → λέξεις ή φράσεις «αυλαγάδες», «ανάρια», «αποκατιάσουν», «πού παίν'ς», «δ'λειά σ'», «τι χαλεύ'ς γιέρου», «κάτσι να ρουτήξω», «Τι να γένου, η έρμους;», κ.α.

xiii. Μ. Καραγάτσης, «Τα χταποδάκια» → λέξεις «κουτρουβάλα», «μπερντάχι», «στρί», «περικαλώ», «κράσο», «ξεκολλημό», κ.α.

xiv. Παντελής Πρεβελάκης, «Η κεφαλή της Μέδουσας» → λέξεις «κουμπελίδικο», «αφησμένη», «ντρέπονται».

c. Γ' Λυκείου

➤ Το βιβλίο της λογοτεχνίας της Γ' Λυκείου περιλαμβάνει 4 ενότητες κα 117 κείμενα, όπου κανένα κείμενο των ενότητων αυτών δεν έχει γραφτεί σε συγκεκριμένη διάλεκτο. Επιπλέον, υπάρχουν κάποια ιδιωματικά στοιχεία σε ορισμένα από αυτά τα κείμενα που παρόλο την ύπαρξη τους δεν βοηθούν τους μαθητές στην εξοικείωση με τις διαλέκτους. Αυτά βρίσκονται στις δύο από τις τέσσερις ενότητες του βιβλίου.

• Ποίηση

i. Έκτωρ Κακναβάτος, «Ωρα δειλινή» → λέξεις «εκκλησιδιού», «ψαλμουδιά», «ενώπια».

ii. Επαμεινώνδας Χ. Γονατάς, «Η Άνοιξη» → λέξη «γλουγλουκίζανε».

iii. Βικτώρια Θεοδώρου, «Εγκώμιο» → λέξεις «φελήσανε», «ανάπαψη», «φόριε».

iv. Λουκάς Κούσουλας, Π. «Θερινός κινηματογράφος» → λέξη «σμαριάζει».

v. Σπύρος Τσακνιάς, «Επίσκεψη» → λέξη «πάστρευε».

vi. Μάρκος Μέσκος, «Ι Μνήμη» → λέξεις «νιόσκαφτο», «γελάδια», «βιτσίζει».

• Πεζογραφία

i. Στρατής Τσίρκας, «Μνήμη» → λέξεις «θέμε», «ολούρμου», «γάνιασε», «ντουμανιασμένη».

ii. Στρατής Τσίρκας, «Το δένδρο» → λέξεις «μπόλια», «νοματίσω», «φατσάδα».

- iii. Διδώ Σωτηρίου, «Οι νεκροί περιμένουν» → λέξεις ή φράσεις «συγγένισσες», «καπτάν», «δε μ' πιστεύ'ς», «δεν τούνι ξέρ' η αφεντιά», «ου έρωντας», «τόλιγι», «τα πουντίκια των χεριώνε», «τ' φουσκώνανι», κ.α.
- iv. Δημήτρης Χατζής, «Ο Σιούλας ο ταμπάκος» → λέξεις «ταμπάκηδες», «αργάζανε», «αργαστήρια», «φκιάσαν», «σκλέντζα», «συμφερότερο», «προδοσιά», «κάτσιμο», «μπιρμπίλικα», κ.α.
- v. Σπύρος Πλασκοβίτης, «Το φράγμα» → λέξεις «λουφάζεις», «φαλακριά», «μυρουδιά», «κάτου», «άξαφνα», «άντερα», «φούχτες», «κλερονομιά», «σφάλιζα», κ.α.
- vi. Ιάκωβος Καμπανέλλης, «Το παραμύθι χωρίς όνομα» → λέξεις «μάστορης», «φχαριστώ», «κουραφέξαλα».
- vii. Μαργαρίτα Λυμπεράκη, «Τα ψάθινα καπέλα» → λέξεις «σκέφτουμαι», «σέβουμαι», «κλείνουμαι», κ.α.
- viii. Μήτσος Αλεξανδρόπουλος, «Το σύννεφο» → λέξεις «πλεμάτι», «μετανογάει».
- ix. Αλέξανδρος Κοτζιάς, «Πολιορκία» → λέξεις «αμασκάλες», «σφαλιχτή», «σύχασε», «λάτρα», «μουντζαλωμένη».
- x. Αλέξανδρος Κοτζιάς, «Ο Εωσφόρος» → λέξεις «βουρλίζουνε», «έρχονται», «θαμάξεις», «ρεγουλάρει».
- xi. Νίκος Κάσδαγλης, «Η Σοροκάδα» → λέξεις «απόγιομα», «φρόκαλο».

B.3. Θεματικοί κύκλοι

Το συγκεκριμένο βιβλίο αφορά και τις τρεις τάξεις του Λυκείου, περιλαμβάνοντας διαχρονικά κείμενα όσον αφορά τη θεματολογία, που έχουν ως σκοπό την πληροφόρηση του μαθητή για διάφορα *κοινωνικά, επιστημονικά, καλλιτεχνικά, φιλοσοφικά, πολιτικά, πολιτισμικά θέματα της καθημερινότητας*. Έτσι, οι μαθητές μπορούν να συζητήσουν με τους συμμαθητές τους και τους καθηγητές τους για αυτά τα θέματα, διαμορφώνοντας παράλληλα και τη δική τους άποψη. Κανένα κείμενο από αυτά δεν είναι γραμμένο σε κάποια διάλεκτο και δεν περιλαμβάνει ιδιοματικά στοιχεία.

Επιγραμματικός πίνακας (2) Λυκείου :

	Ενότητες	Κείμενα	Κείμενα γραμμένα σε μια διάλεκτο	Κείμενα με διαλεκτικά/ιδιωματικά στοιχεία
Έκθεση Α' Λυκείου	5	136	0	4
Έκθεση Β' Λυκείου	4	136	0	5
Έκθεση Γ' Λυκείου	5	108	0	0
Λογοτεχνία Α' Λυκείου	8	122	10	73
Λογοτεχνία Β' Λυκείου	6	93	0	23
Λογοτεχνία Γ' Λυκείου	4	117	0	17
Θεματικοί κύκλοι	Δεν χωρίζεται σε ενότητες	20	0	0

✚ Συμπερασματικά, διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν πολλά κείμενα με διαλεκτικά ή ιδιωματικά στοιχεία στα κείμενα του λυκείου και προπάντων στα βιβλία της λογοτεχνίας όλων των τάξεων. Ακόμα παρατηρείται ότι αποκλειστικά και μόνο στη λογοτεχνία της Α' Λυκείου υπάρχουν ολόκληρα κείμενα γραμμένα σε συγκεκριμένες διαλέκτους, και αυτά είναι αρκετά. Η απουσία λοιπόν της έντονης γλωσσικής ποικιλίας είναι φανερή στα βιβλία της γλώσσας του λυκείου.

✚ Όσον αφορά τις στάσεις που προκύπτουν στα βιβλία του λυκείου, παρατηρούμε ότι η γλωσσική γεωγραφική ποικιλότητα αντιμετωπίζεται πολύ θετικά και αυτό φαίνεται κυρίως στα κείμενα της πρώτης ενότητας του βιβλίου της γλώσσας της Α' Λυκείου που έχει ως τίτλο «Γλώσσα και γλωσσικές ποικιλίες», καθώς και στις δραστηριότητες της ίδιας ενότητας όπου καλούνται οι μαθητές είτε να βρουν πληροφορίες για τις διαλέκτους είτε να κάνουν απόδοση των διαλεκτικών κειμένων στην κοινή νέα ελληνική. Ακόμα, ενθαρρύνονται να συνομιλήσουν με τους προγόνους τους που άλλαξαν τόπο ώστε να ενισχυθεί η επαφή των μαθητών με τα διαλεκτικά στοιχεία. Επίσης, η θετική στάση απέναντι στις διαλέκτους

φαίνεται έμμεσα και στη λογοτεχνία της Α' λυκείου όπου εντοπίζονται κείμενα εξ ολοκλήρου γραμμένα στην κρητική και κυπριακή διάλεκτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ

Γ.1. Θεωρητικό πλαίσιο

Οι διάλεκτοι έχουν τα δικά τους διαφορετικά στοιχεία που τις κάνουν να ξεχωρίζουν, να μένουν ζωντανές και να μην θεωρούνται κατώτερες. Έτσι, καλό είναι κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας να αντιμετωπίζονται θετικά από τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς και συνάμα ισάξια με την κοινή νέα ελληνική. Επίσης, είναι δυνατόν να διδαχθούν παρόλο που χρησιμοποιούνται στον προφορικό λόγο καθώς και να αξιοποιηθούν δημιουργικά κατά τη γλωσσική διδασκαλία. Ακόμα, δεν αποτελούν εμπόδιο στην οικονομική και κοινωνική πρόοδο ενός ατόμου που τη χρησιμοποιεί ή τη διδάσκεται.

Κατά τον Μπασλή (2012), έχουν υιοθετηθεί τρεις διαφορετικές θεωρητικές απόψεις όσον αφορά τη θέση των διαλέκτων στην εκπαίδευση. Η πρώτη προσέγγιση έχει σχέση με την εξάλειψη των ανεπίσημων ιδιωμάτων και τη διδασκαλία μόνο της νεοελληνικής γλώσσας. Πρόκειται για μια λαθεμένη άποψη, διότι οι γλώσσες διαχωρίζονται σε ανώτερες και κατώτερες, με αποτέλεσμα οι διαλεκτόφωνοι μαθητές να αισθάνονται κατωτερότητα απέναντι στους μη διαλεκτόφωνους. Ακόμα, θεωρείται αναποτελεσματική, διότι αναγκάζει τους διαλεκτόφωνους μαθητές να απομακρυνθούν από το σχολείο, είτε επειδή δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν την κοινή νεοελληνική γλώσσα, είτε επειδή δεν μπορούν να αποβάλουν τη δική τους διάλεκτο. Η δεύτερη θεωρητική άποψη έχει να κάνει με την παράλληλη διδασκαλία της επίσημης γλώσσας και της διαλέκτου που επικρατεί σε μια περιοχή. Η συγκεκριμένη προσέγγιση ονομάζεται διδιαλεκτισμός, όπου μέσω αυτής οι μαθητές είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν ταυτόχρονα δύο γλωσσικές ποικιλίες, γνωρίζοντας συνάμα και τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ τους. Η τρίτη προσέγγιση αφορά την αναγνώριση και εκτίμηση των διαλεκτικών διαφορών. Δηλαδή πρόκειται για την αποδοχή των διαλέκτων από την κοινωνία και κυρίως από τα παιδιά, που καλό είναι να μάθουν να αποδέχονται γλωσσικές ποικιλίες και να τις θεωρούν ισότιμες. Έτσι προτείνεται συνδυασμός των δύο τελευταίων απόψεων, της διδιαλεκτικής και της αναγνώρισης των διαλεκτικών διαφορών (Μπασλής, 2012).

Όσον αφορά τα βιβλία της γλωσσικής διδασκαλίας του Γυμνασίου, αυτό που γνωρίζουμε είναι ότι περιλαμβάνουν μια μεγάλη ποικιλία κειμένων, όπως άρθρα από εφημερίδες, επιστολές, κ.α. με επικοινωνιακό χαρακτήρα. Πιο αναλυτικά, παρατηρείται ότι στα βιβλία της Α' και Β' Γυμνασίου δε γίνεται αναφορά στις διαλέκτους παρόλο που υπάρχουν θεματικές ενότητες που θα μπορούσαν να ασχοληθούν με αυτές, καθώς και με τη γλωσσική ανομοιομορφία και ποικιλομορφία. Αντιθέτως, προωθείται η γλωσσική ομοιομορφία. Ακόμα, το βιβλίο της Β' Γυμνασίου έχει κανονιστικό χαρακτήρα, όπως γίνεται αντιληπτό και στην εισαγωγή του. Το

συγκεκριμένο βιβλίο βασίζεται στους κανόνες της γραμματικής και του συντακτικού και μόνο εφόσον κατακτηθούν από τους μαθητές, αυτοί θα είναι σε θέση να δημιουργήσουν τα δικά τους κείμενα, είτε προφορικά είτε γραπτά. Αντιθέτως, όπως φαίνεται στον πρόλογο του βιβλίου της Γ' Γυμνασίου, ο σκοπός είναι διαφορετικός, να μελετηθεί δηλαδή η ζωντανή μας γλώσσα, όπως μιλιέται και γράφεται καθημερινά. Όσον αφορά τα Αναλυτικά Προγράμματα, αυτά δεν κάνουν λόγο για διαλέκτους ή ιδιώματα στους αναλυτικούς στόχους, τις θεματικές καθώς και τις δραστηριότητες που ορίζουν. Σύμφωνα με την Θεοδωρίδου (2009), τα βιβλία σε αρκετές περιπτώσεις ξεφεύγουν από την αυστηρή συμμόρφωση με τα ΑΠΣ. Γενικά όμως διαπιστώνεται ότι δεν ενθαρρύνεται η αξιοποίηση ιδιοματικών και διαλεκτικών στοιχείων στη γλωσσική διδασκαλία.

Όσον αφορά τα βιβλία της Έκθεσης – Έκφρασης του Λυκείου, το πρώτο και το δεύτερο τεύχος **συνιστώνται ώστε να αξιοποιηθούν** οι γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο τεύχος γίνεται εκτενής αναφορά στις διαλέκτους και υπάρχουν παραδείγματα φράσεων και κειμένων, καθώς και ένα σχετικό παράθεμα από τον Τριανταφυλλίδη. Στο δεύτερο τεύχος τα βιογραφικά στοιχεία για τον Παπαδιαμάντη αποτελούν την αφορμή να παρατεθούν κείμενα με στοιχεία από το γλωσσικό ιδίωμα της Σκιάθου. Επίσης, αυτό που παρατηρείται στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών Γλωσσικής Διδασκαλίας της Α' Λυκείου είναι ότι στόχος του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας της Α' Λυκείου είναι η ενδυνάμωση του γλωσσικού γραμματισμού των μαθητών προς μια κατεύθυνση περισσότερο κοινωνιοκεντρική παρά γλωσσοκεντρική. Πρόκειται για μια νέα παιδαγωγική, την *παιδαγωγική του γραμματισμού*, η οποία έχει ως στόχο την σύνδεση της μάθησης με την κοινωνία μέσω της κριτικής προσέγγισης των κειμένων από τους μαθητές και όχι από τους εκπαιδευτικούς. Γίνεται ερμηνεία των κειμένων σύμφωνα με τις απόψεις των μαθητών. Και επειδή οι μαθητές έρχονται σε επαφή και εξοικειώνονται με ποικίλες μορφές κειμένων που προέρχονται από τις νέες τεχνολογίες, τα πολύμορφα μέσα και τις διάφορες πολιτισμικές πηγές, είμαστε σε θέση να μιλήσουμε για την *παιδαγωγική των πολυγραμματισμών*. Έτσι, οι μαθητές εξασκούνται με πολυτροπικά κείμενα, ώστε να αναπτύξουν «μια κριτική μεταγλώσσα, για να μιλούν, αλλά και να καταλαβαίνουν την κοινωνική και πολιτισμική δύναμη αυτών των κειμένων» (Καλαντζής & Core, 2001).

- ✚ Μία από τις βέλτιστες πρακτικές διδασκαλίας των γλωσσικών ποικιλιών θεωρείται η μελέτη αυθεντικών διαλεκτικών κειμένων (Ντίνας & Ζαρκογιάννη 2009, Ντίνας 2015).
- ✚ Στην έρευνα των Καψάσκη & Τζακώστα (2016), οι φιλόλογοι πρότειναν ως σημαντικό τρόπο διδασκαλίας των διαλέκτων το σημαντικό ρόλο της σύνθεσης και συγγραφής ιστοριών στις διαλέκτους των μαθητών.
- ✚ Επίσης, μέθοδοι διδασκαλίας των διαλέκτων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση θεωρούνται οι ασκήσεις μετατροπής κειμένου από την ΝΕ στις διαλέκτους («αντίστροφου»), η εξάσκηση σε ασκήσεις δημιουργικής γραφής (όπως οι μαντινάδες), η ανάδειξη της τυπολογικής σχέσης της ΝΕ και των διαλέκτων της (ετυμολογία, λεξιλόγιο), οι ασκήσεις δραματοποίησης, η

εντατική χρήση της διαλέκτου από τον καθηγητή και η διδασκαλία της νόρμας και των διαλεκτικών ποικιλιών μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών.

- ✚ Όλες οι παραπάνω προτάσεις διδασκαλίας των γλωσσικών ποικιλιών εντάσσονται στην «Παιδαγωγική των πολυγραμματισμών», σύμφωνα με την οποία η ζωή των μαθητών με τις εμπειρίες τους, καθώς και η γλωσσική πολυμορφία βρίσκονται στο επίκεντρο της γλωσσικής διδασκαλίας. (βλ. ενδεικτικά Ντίνας 2015, Κασκαμανίδης & Ντίνας 2004, Τσιπλάκου 2007, Καψάσκη & Τζακώστα 2016).
- ✚ Τίποτα όμως από τα παραπάνω δεν είναι δυνατόν να προαχθεί αν οι μαθητές δεν ενθαρρύνονται στη χρήση της διαλέκτου όχι μόνο στην έκφραση του προφορικού λόγου αλλά και στην αποτύπωσή της στον γραπτό λόγο. (βλ. Τζακώστα & Μπετεινάκη 2018).
- ✚ Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι η δημιουργία του κατάλληλου σχολικού εγχειριδίου δομημένο με κατάλληλο τρόπο και σχεδιασμένο από άτομα ειδικευμένα πάνω σε ζητήματα γλωσσολογίας και ειδικότερα διαλεκτολογίας καθώς και διδακτικής της γλώσσας αποτελεί καθαριστικό βήμα ώστε να εισαχθούν οι μαθητές με ομαλό τρόπο στα χαρακτηριστικά των διαλέκτων και να ανακαλύψουν με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού την αξία τους.
- ✚ Ακόμα, προκειμένου να εμπλουτιστεί η εκπαιδευτική διαδικασία, μπορεί να κριθεί απαραίτητη η χρήση επιπρόσθετου εκπαιδευτικού υλικού, το οποίο ο ίδιος ο εκπαιδευτικός είτε θα επιλέγει είτε θα παράγει και θα συμφωνεί με τους διδακτικούς στόχους.
- ✚ Τέλος, η διδασκαλία των διαλεκτικών ποικιλιών από καταρτισμένους εκπαιδευτικούς μπορεί να θεωρηθεί αποτελεσματική για την ενσωμάτωση τους στην διδακτική πράξη αλλά και για την ευκολότερη αποδοχή τους από τους μαθητές.

Γ.2. Πρακτική εφαρμογή

Οι ενδεικτικές προτάσεις (διδακτικές δραστηριότητες) που ακολουθούν για τη κριτική διδακτική αξιοποίηση των πολυτροπικών κειμένων εστιάζουν στην αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας, στην αποκάλυψη της κοινωνικής και πολιτισμικής δύναμης των κειμένων αυτών, καθώς και στην επαφή των μαθητών με τις διαλέκτους της ελληνικής γλώσσας. Ακόμα, με την προσέγγιση του πολυγραμματισμού οι διάλεκτοι όχι μόνο αντιμετωπίζονται θετικά, ως φορείς πολιτιστικών αξιών αλλά και η μελέτη τους παρουσιάζεται αρκετά ενδιαφέρουσα για τους ίδιους τους μαθητές διότι δίνεται σε αυτούς η δυνατότητα να γνωρίσουν τη δυναμική της μητρικής τους γλώσσας. Στο πλαίσιο των πολυγραμματισμών, στόχος μας είναι η ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού των παιδιών, ώστε να είναι ικανοί οι μαθητές να ανιχνεύουν και να μην αποδέχονται χωρίς κρίση τις κρυμμένες ιδεολογίες που συνοδεύουν την αναπαράσταση των ποικιλιών στα συγκεκριμένα

κείμενα. Η εξάσκηση των μαθητών με πολυτροπικά κείμενα και η ανάπτυξη της κριτικής μεταγλώσσας μπορεί να επιτευχθεί μέσω κάποιων σταδίων.

Αυτά είναι τα εξής: α) η τοποθετημένη πρακτική, β) η ανοιχτή διδασκαλία, γ) η κριτική πλαισίωση και δ) η μετασηματισμένη πρακτική.

Η διδακτική πρόταση που ακολουθεί απευθύνεται σε μαθητές της Α' Λυκείου. Εξετάζονται οι ποικίλες μορφές της ελληνικής γλώσσας σε σχέση με τον γεωγραφικό χώρο και τις διάφορες ιστορικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες που επικρατούν. Γενικός σκοπός είναι να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με κείμενα διαφόρων ειδών που περιλαμβάνουν ποικιλία διαλέκτων, εντοπίζοντας και κατανοώντας τις διαφορές και τις ομοιότητές τους, καθώς και την σύνδεσή τους με την κοινή νεοελληνική γλώσσα. Είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί η συγκεκριμένη διδακτική πρόταση σε τέσσερις διδακτικές ώρες. Οι μαθητές μπορούν να χωριστούν σε ομάδες 3 ή 4 ατόμων. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην προκειμένη περίπτωση είναι βοηθητικός και συμβουλευτικός.

➤ Θεωρητικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- i. Να κατανοήσουν την ποικιλομορφία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας.
- ii. Να έρθουν σε επαφή με τις ελληνικές διαλέκτους και τα ελληνικά ιδιώματα.
- iii. Να κατανοήσουν ότι το γλωσσικό σύστημα χαρακτηρίζεται από ανομοιογένεια και ετερογένεια.
- iv. Να αποβάλουν τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις σχετικά με τη γλώσσα.

➤ Πρακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- i. Να προσεγγίσουν το νόημα των κειμένων και να αντιληφθούν τις προθέσεις του δημιουργού μέσω της ανάλυσης των κειμένων.
- ii. Να ασκήσουν κριτική σε αυτά που διαβάζουν.
- iii. Να κατανοήσουν το βαθύτερο πολιτισμικό νόημα μέσω της αναλυτικής προσέγγισης των κειμένων.
- iv. Να έρθουν σε επαφή με την πολιτιστική τους παράδοση.
- v. Να αντιμετωπίσουν κριτικά τις στερεοτυπικές αντιλήψεις που αφορούν τη γλώσσα.

- vi. Να δημιουργήσουν τα δικά τους κείμενα μέσω κάποιων δραστηριοτήτων.
- vii. Να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν τον υπολογιστή και το διαδίκτυο αποτελεσματικά.
- viii. Να αντιληφθούν το ύφος του κειμένου.
- ix. Να διανθίσουν το λεξιλόγιό τους.

✚ Πιο αναλυτικά, ακολουθούν τα στάδια που προαναφέραμε παραπάνω:

❖ 1^ο στάδιο: Τοποθετημένη Πρακτική

Στο πρώτο στάδιο επιδιώκεται οι μαθητές:

- a) Να εντοπίσουν κείμενα γλωσσικής ποικιλίας της αρεσκείας τους.
- b) Να αντιληφθούν τα βασικά εσωτερικά και εξωτερικά στοιχεία των συγκεκριμένων κειμενικών ειδών που επιλέχθηκαν από τον εκπαιδευτικό, καθώς και από τους μαθητές.
- c) Να συλλέξουν πληροφορίες από το διαδίκτυο ή από τα έντυπα μέσα, χωρίς να είναι απαραίτητως λογοτεχνική η προέλευση τους.
- d) Να αναδείξουν τα ενδιαφέροντά τους μέσα από το υλικό που θα συγκεντρώσουν.
- e) Να ηχογραφήσουν πραγματικές ομιλίες διαλεκτόφωνων ανθρώπων του κοινωνικού τους περίγυρου.
- f) Να μεταφέρουν τις τυχόν καθημερινές τους εμπειρίες στην σχολική τάξη.
- g) Να αναπτύξουν πρωτοβουλίες κατά τη μαθησιακή διαδικασία.

Δραστηριότητες

- Παρέχουμε στους μαθητές αποσπάσματα διαφόρων κειμενικών ειδών (άρθρα, επιφυλλίδα, δοκίμια, ομιλίες, επιστολές, κ.α.) που μπορούν να αξιοποιηθούν στη διδασκαλία γεωγραφικών ποικιλιών.
- Πραγματοποιούμε κατά κάποιο τρόπο μια άτυπη έρευνα στους μαθητές. Τους ρωτάμε τι είδους διαλεκτικά κείμενα προτιμούν και οι ίδιοι.
- Ως εκπαιδευτικοί, έχοντας άμεση και καθημερινή επαφή με τα παιδιά, είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ή μπορούμε να ρωτήσουμε ποια θέματα απασχολούν τους μαθητές και τις μαθήτριες και σχετίζονται με την καθημερινότητά τους.

- Παροτρύνονται οι μαθητές να συλλέξουν πληροφορίες για τις διαλέκτους από έντυπα ή ηλεκτρονικά μέσα, λογοτεχνικά και μη λογοτεχνικά (λογοτεχνικά: μύθοι, διηγήματα, μυθιστορήματα, παραμύθια, παροιμίες, ποιήματα, τραγούδια, κ.α. // μη λογοτεχνικά: άρθρα, διαφήμιση, μικρές αγγελίες, πινακίδες, αφίσες, ημερολόγια, κ.α.).

* Αυτό που παρατηρείται είναι ότι συνήθως τα παιδιά έχουν την τάση να προτιμούν κείμενα τα οποία έχουν τη δυνατότητα να συνδυάζουν σύγχρονους σημειωτικούς τρόπους της ψηφιακής τεχνολογίας (π.χ. εικόνα, κίνηση, ήχος) δείχνοντας ιδιαίτερη προτίμηση σε τηλεοπτικές διαφημίσεις που εμπεριέχουν έντονα κωμικά στοιχεία. Ακόμα, προτιμούν κείμενα έντυπα, καθώς και από το διαδίκτυο με παρόμοια στοιχεία, είτε μεγάλης είτε μικρής έκτασης (π.χ. κόμικς, παραμύθια, κ.α.).

- Οι μαθητές μπορούν να επιλέξουν και να φέρουν στην τάξη κείμενα από τις καθημερινές εμπειρίες τους και έτσι ο εκπαιδευτικός να διαμορφώσει το διδακτικό υλικό ανάλογα με τα διαλεκτικά κείμενα που ενδιαφέρουν τους μαθητές.
- Πριν ξεκινήσει το μάθημα, ενθαρρύνονται να ηχογραφήσουν ανθρώπους από το κοινωνικό τους περιβάλλον (οικογένεια, φίλους, συγγενείς, γείτονες) που ομιλούν κάποια διάλεκτο.

Παραδείγματα:

- Κυπριακή Διάλεκτος
 - Ακολουθεί απόσπασμα από μια επιστολή στην κυπριακή διάλεκτο. Παρέχεται από τον εκπαιδευτικό στον μαθητή:

«Εάν δεν βρούμε λύση που να δείχνει ότι εκαταλάβαμεν που εμπήκαμε, να αποδείξουμε στους Ευρωπαίους ότι εβάλαμεν νουν τζιε ότι θα μάθουμε να δουλεύουμε, να παράγουμε τζιε να τρώμε βάση των δυνατοτήτων μας τζιε της παραγωγικότητας μας, τζιε ότι άμαν δανειζούμαστε πρέπει τζιε να τα επιστρέφουμε τζιόλας, τζιε όχι κάθε λίγο να τα τρώμε τζιε να πηγαίνουμε τζιε να ζητούμεν τζιάλλα χωρίς «περιοριστικούς όρους τζιε ασφυκτικά χρονοδιαγράμματα αποπληρωμής» τζιε άμα μας αρνούνται να τους λαλούμεν «περήφανα τζιε βροντερά ΟΧΙ» τζιε να κάμνουμεν παναϋριν με τον νουν μας τζιε να πανηγυρίζουμεν μόνοι μας μες τες στράτες ότι «εκάτσαμεν τους την», εν να μας ασσικτηρίσουν, ...πάμε στην λίρα ...τζιε ετοιμαστείτε να ζήσετε στην Κύπρο του 1910.»

- Προτίμηση μαθητών για διαλεκτικό κείμενο και συλλογή πληροφοριών:
 - Παραμύθι με τίτλο: « Επήαν και τ' αυκά και το καλάθιν».

(Πηγή: <https://www.cyprusalive.com/el/kypriaka-paradosiaka-paramyoia>)

Μιαν βολάν κ' έναν καιρόν είχε έναν κοπελλούν κι αγγιόστην* δκυό σελίνια. Εκράτεν τα κάμποσες ημέρες κ' εσκέφτετον είντα να τα κάμη. Να τα φυλάξη έσσω;* Αν του τα κλέψουν; Να τα παίξη κουμάριν* να τα πολλύνη; Αν του τα πάρουν; Σκέφτου-σκέφτου, αποφάσισεν ν' αγοράση τίποτε, να το πουλήση, να τα πολλύνη. Εγόρασεν αυκά*. Εγέμωσεν ένα καλάθιν, επήεν στην Χώραν, * επούλησέν τα και κείνα κ' εκέρτισεν κι άλλα. Τε, τε, * επόλλυνεν τα σελίνια. Εγινήκαν δκυό λίρες. Μιαν ημέραν εγέμωσεν το καλάθιν του αυκά κ' ελάμνησε* που το Δάλιν* να πά'στην Χώραν. Άμαν έφτασεν στον Αλυκόν* ήύρεν τον κατσασμένον.* Εσκέφτην να κάτση νάκκου* να πνάση* ώστοι να κάτση λλίον ο ποταμός να μπορήση να ρέξη.* Έβαλεν το καλάθιν χαμαί κ' έκατσεν πα'στην πέτραν. Σαν εκάθετον έπκιασέν τον η συλλοή. Ελάλεν 'που μέσα του «Έτσι που πάω, εννά κερτίσω πολλά ριάλια. Άμαν κερτίσω άλλα λλία, να γοράσω έναν γαούριν να μεν τυραννιούμαι μέσ'στες στράτες. Άμαν τα πολλύνω κι άλλον, να πουλήσω το γαούριν να γοράσω μούλαν, κ' ύστερα να πουλήσω την μούλαν να γοράσω άππαρον*, να περνώ πασιάς. Να πααίνω στον καβενέν να βάλλω τό'ναν πόιν πα'στ'άλλον, έτο* έτσι.» Την ώραν που σήκωσεν το πόιν του νκρίζει* του καλαθκιού, εποκουπίστην* μέσ'τον ποταμόν κ' έπαιρνέν το το νερόν. Ήτουν να σκάση 'που το μαράζιν του. Κείνην την ώραν έφτασεν κειαμαί ένας που τον έξερεν κι αρώτησεν τον είντα 'παθεν κ' εν'μαραζωμένος. Με δκυό χείλη καμένα λαλεί του: «Επήαν και τ' αυκά και το καλάθιν».

- Διάφορες παροιμίες

(Πηγή: https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_b_8_1/texts.htm#toc010)

1. Αθκιασερός παπάς, θάφτει και ζωντανούς
2. Άλλα 'ν' τ' αμμάδκια του λαού τζι' άλλα του κουκουφκιάου, τζι'αι άλλα εν του αλουπού που κάμνει πάου πάου
3. Άλλαξεν ο Μανωλιός τζι' έβαλεν τα ρούχα του αλλοιώς
4. Άμαν έν πάει ο Μωάμεθ είς το βουνό, πάει το βουνό εις τον Μωάμεθ.
5. Απόν αππέζω του χορού πολλά τραούθκια ζέρει.
6. Από σιει μούγια, μουγιάζεται. Όποιος έσει μούγיא, μουγιάζεται.
7. Από 'θθέλει να πάει στον μύλον, 10 μέρες κοσσινίζει.
8. Μεγάλον βούκκον φάε, μεγάλον λόον μεν πεις
9. Ο γάρος ο οκνιάρης έν τζι'αι βαρυγομαρκάρης.
10. Ο αλουπός στον ύπνο του εθώρεν πετεινάρκα.
11. Ο κάττος τζι' αν εγέρασεν τα νύσ'ια πουσ'έν έσ'ει.
12. Ρίβκε αβκά πας τον τοίχον.
13. Σύλλον πλύννεις, σσύλλον λούσεις, πάλε σσυλιές μυρίζει.
14. Το λαμπρόν τζι'αι που πέφτει κρούζει.
15. Ετζ'ύλησεν ο τέντζ'ερης, τζι' ήβρεν το καππάτζιν.
16. Επήεν για μαλλίν τζι' έβκηκεν κουρεμμένος

- Κρητική διάλεκτος

- Ακολουθεί απόσπασμα μιας συνομιλίας μεταξύ δύο Κρητικών. Παρέχεται από τον εκπαιδευτικό στον μαθητή.

(Πηγή:

https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_b_6/texts.html)

- *Είδα θα γενή εδώ, καπετά Μανούσακα;*

- *Για μας, Χούρδο, κρατεί ο σηκωμός. Μόνο άμε να βρης πράμα να φάμε γιατί δε βορώ να δω κιανένα στα μάθια μου.*

- *Εεις κουράγιο να φάης; Πού διάολο το βρίστεις το κουράγιο, άνθρωπος δε βορεί να καταλάβη.*

- *Επήρα απόφασι, Χούρδο. Πάρε και συ, να καταλάβης. Εγώ δε βορώ να σκύψω, θα ποθάνω ορθός. Αυτό είναι.*

- *Εκατάλαβα, καπετά Μανούσακα, μα ως πότε;*

- *Αφού ρωτάς «ως πότε» δεν εκατάλαβες. Άμε να φέρης φαΐ και σώπα.*

- Προτίμηση μαθητών για διαλεκτικό κείμενο και συλλογή πληροφοριών:

- Διαφήμιση της NOVA - «Κρητικός»

- (Φίλος Μανούσου) «*Βρε, Μανούσο; Άκ<ου>σα καλά, μωρέ; Παντρεύγισσαι του Ασημάκη τη θυγατέρα;»*

- (Μανούσος) «*Εκουζουλάθηκες, μωρέ; Εξάνοιζές τηνε καλά; Ω, την παντέρμη! Όλο τρώει και τρώει και τρώει και φαρδαίνει. Εκατήνησε ωσάν τον ιπποπόταμο! Θηλαστικό τση ζούγκλας. Αμφίβιο. Φτάνει τα πέντε μέτρα μήκος και τσι τρεις τόνους σε βάρος. Ζει στις ζούγκλες του Ζαΐρ, του Νίγηρα και της Ναμίμπιας. Τρώει ωσάμε εξηνταοχτώ κιλά χόρτα την ημέρα. Α! Κι η ουρά του, φτάνει τσι πενήντα πόντους. Και βάλε.»*

- Πίνακας (πηγή:

<https://www.cretans.gr/2015/03/04/gia-tous-protevousianous/>)

- Μετά τον εντοπισμό και την συλλογή πληροφοριών, ακολουθεί η απλή καταγραφή τους, ώστε να ακολουθήσει στο επόμενο στάδιο η ταξινόμηση τους σε ομάδες.

❖ 2^ο στάδιο: Ανοιχτή Διδασκαλία

Στο δεύτερο στάδιο επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να μελετήσουν τις διάφορες διαλέκτους μέσω των κειμένων που επιλέγονται και των πληροφοριών που θα ταξινομηθούν.
- Να κατανοήσουν τον ρόλο του κάθε κειμενικού είδους.
- Να μελετήσουν την οργάνωση, καθώς και το ύφος κάθε κειμένου ανάλογα με τα γλωσσικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται σε αυτά.
- Να καταγράψουν οι μαθητές τις λέξεις ή τις φράσεις που δεν μπορούν να ερμηνεύσουν και να προσπαθήσουν να βρουν την ετυμολογία τους.
- Να προχωρήσουν οι μαθητές και στην ερμηνεία του ύφους του κάθε κειμένου μετά την ερμηνεία των λέξεων.
- Να αξιολογήσουν τους χαρακτήρες των κειμένων που μιλούν τις διαλέκτους.

Προφορικές δραστηριότητες

- Στο πλαίσιο της ανοιχτής διδασκαλίας, αρχικά χωρίζονται οι ίδιοι οι μαθητές σε ομάδες σύμφωνα με το γνωστικό επίπεδο και τις προτιμήσεις τους.
- Οι μαθητές, με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, ταξινομούν τις πληροφορίες που εντόπισαν για τις διαλέκτους σε ομάδες, ανάλογα με το μέσο που τις προβάλλει, διευκολύνοντας έτσι την μελέτη των διαλέκτων που υπάρχουν σε αυτά τα κείμενα.
- Οι μαθητές μπορούν να ασχοληθούν ξεχωριστά με την κάθε ομάδα, μελετώντας έτσι και τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται οι διάλεκτοι σε αυτές.

Καλούμαστε να συζητήσουμε με τους μαθητές πώς ορίζεται η διάλεκτος και να τους βοηθήσουμε να κατανοήσουν τον ορισμό.

- Οι μαθητές καταγράφουν τις λέξεις ή τις φράσεις που δεν μπορούν να κατανοήσουν και με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού προσπαθούν να βρουν την ετυμολογία τους.
- Μετά την ερμηνεία τους, μπορούν ευκολότερα να ερμηνεύσουν και το ύφος του κάθε κειμένου.
- Οι μαθητές είναι σε θέση πλέον να προχωρήσουν και στην αξιολόγηση των διαλεκτόφωνων χαρακτήρων, όπου υπάρχουν.
- Για την καλύτερη εμπέδωση των βασικών χαρακτηριστικών κάθε γλωσσικής ποικιλίας από τη μεριά των μαθητών, προτείνουμε την προβολή διαφημιστικών κειμένων και τον εντοπισμό της διαλέκτου στο καθένα από αυτά.
- Παρέχουμε ηχογραφημένα κείμενα διαφόρων διαλέκτων και ζητάμε από την κάθε ομάδα ξεχωριστά να προσπαθήσει να καταλάβει ποια διάλεκτο περιλαμβάνει το καθένα.
- Ρωτάμε τα παιδιά αν συναναστρέφονται με διαλεκτόφωνους ομιλητές και αν είναι δυνατή η επικοινωνία με αυτούς. Επίσης, αν κάποια από τα παιδιά είναι τα ίδια διαλεκτόφωνα.
- Ενθαρρύνουμε τους μαθητές να κάνουν μια ιστορική αναδρομή όσον αφορά την πορεία της κάθε διαλέκτου και την κατάληξή της στη σημερινή μορφή.

Πρακτικές δραστηριότητες

- Διαπιστώνεται από τους μαθητές ότι πρόσωπα υπάρχουν μόνο στα κείμενα του κυπριακού παραμυθιού, της κρητικής συνομιλίας και της κρητικής διαφήμισης.
- Μοιράζεται ένα φύλλο εργασίας (που αφορά μόνο τα κείμενα με τους χαρακτήρες), ώστε να προσδιοριστεί το νόημα του κάθε διαλεκτικού κειμένου. Στο φύλλο εργασίας ενσωματώνονται ερωτήσεις, όπως:
 - Ποια είναι τα πρόσωπα της ιστορίας;
 - Ποιος είναι ο τόπος της ιστορίας;
 - Ποια είναι η εξέλιξη (πλοκή) της ιστορίας;
 - Ποιο είναι το κοινό χαρακτηριστικό ανάμεσα στα κείμενα;
 - Στα συγκεκριμένα κείμενα, όλοι οι ήρωες μιλούν με τον ίδιο τρόπο;
 - Εντοπίζετε στο κείμενο φράσεις που προκαλούν χιούμορ;

Αν ναι, ποιες είναι αυτές και από ποια άτομα λέγονται;

- Οι ερωτήσεις απαντώνται ομαδικά και ανακοινώνονται στην τάξη, ενώ ακολουθεί συζήτηση.
- Κατά τη διάρκεια της ανοιχτής διδασκαλίας, οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν και σε ερωτήσεις ενός δεύτερου φύλλου εργασίας όσον αφορά τη γλώσσα των κειμενικών ειδών. Τέτοιες ερωτήσεις είναι:
 - Τι είδους κείμενα είναι αυτά;
 - Τι είδους γλώσσα και λεξιλόγιο χρησιμοποιείται στα κείμενα;
 - Ποιο πρόσωπο (ενικού ή πληθυντικού) επικρατεί στα κείμενα;
 - Που μπορεί να τα βρει κάποιος;
 - Ποια εντύπωση σου δημιουργείται όταν διαβάζεις αυτά τα κείμενα; (Φτερνιάτη, 2010)

❖ 3^ο στάδιο: Κριτική πλαισίωση και τοποθέτηση

Στο τρίτο στάδιο οι μαθητές επιδιώκεται:

- a) Να αναπτύξουν κριτική σκέψη, ώστε να αντιλαμβάνονται τα υπόρρητα μηνύματα των κειμένων.
- b) Να αναζητούν τις προθέσεις του δημιουργού του κειμένου.
- c) Να αποκωδικοποιήσουν το νόημα του κειμένου.
- d) Να διερευνήσουν τη βασική ιδέα και τον στόχο του κειμένου.
- e) Να κατανοήσουν τον ρόλο που διαδραματίζει η αξιοποίηση της διαλέκτου.

Δραστηριότητες

- Οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν ποια είναι τα ιδιαίτερα και ξεχωριστά χαρακτηριστικά της κάθε διαλέκτου.
- Οι μαθητές μπορούν να εξετάσουν αν οι διάλεκτοι σε αυτά τα κείμενα χρησιμοποιούνται από συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες ή από όλα τα μορφωτικά και κοινωνικά επίπεδα.

*Είναι αναγκαίο ο εκπαιδευτικός να συμπεριλαμβάνει στα κείμενα διαλεκτόφωνα πρόσωπα ποικίλης κοινωνικής προέλευσης (κοινωνικό στρώμα, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα) με σκοπό να κατανοήσουν οι μαθητές ότι η χρήση διαλέκτων στον λόγο δεν αφορά μόνο άτομα χαμηλού κοινωνικού ή μορφωτικού επιπέδου.

- Οι μαθητές καλούνται να ερμηνεύσουν κριτικά το κείμενο στο κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο όπου παράγεται.
- Ξεκινώντας οι μαθητές και ο εκπαιδευτικός από τη συζήτηση για τη γλωσσική ποικιλότητα, προχωρούν στον εντοπισμό των γλωσσικών ιδεολογιών που αναπαράγονται, καθώς και στην κατανόηση της ιδεολογίας που συνοδεύει την υποτίμηση ή την υπερτίμηση γλωσσικών ποικιλιών.
- Πιο συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτικός ρωτά τους μαθητές:
 - Σε ποιο κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο τοποθετείται το κάθε κείμενο;
 - Ποιους περιθωριοποιεί – εξυπηρετεί μια τέτοια επιλογή;
- Οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες καλούνται να περιγράψουν τους πρωταγωνιστές των διαλεκτικών κειμένων (όπου υπάρχουν πρόσωπα και χαρακτήρες). Ακόμα, μπορούν να σχολιαστούν οι γλωσσικές και λεξιλογικές επιλογές.
- Ο εκπαιδευτικός αναθέτει σε αυτές τις ομάδες να συνεργαστούν και να ανταλλάξουν απόψεις για τα ακόλουθα θέματα και μετά γίνεται συζήτηση με τα παιδιά όλα μαζί.
 - Παρατηρείτε αν υπάρχει κάποιο πρόβλημα συνεννόησης μεταξύ των χαρακτήρων των διαλογικών κειμένων;
 - Και αν ναι, πού πιστεύετε ότι οφείλεται;
- Δίνει ο εκπαιδευτικός σε κάθε ομάδα μαθητών φράσεις χαρακτηριστικές των συνομιλητών (όπου εκτυλίσσεται διάλογος) οι οποίες είναι ανακατεμένες. Καλούνται να κάνουν αντιστοίχιση της κατάλληλης φράσης με το ζευγάρι συνομιλητών που αντιστοιχεί. Στη συνέχεια η μία ομάδα συγκρίνει τα δικά της αποτελέσματα με αυτά της άλλης ομάδας.
- Μοιράζει ο εκπαιδευτικός μια κόλλα χαρτί που έχει γραμμένες 5 λέξεις από κάθε διαλεκτικό κείμενο και καλούνται οι μαθητές να μετατρέψουν αυτές τις λέξεις στην νέα ελληνική γλώσσα.

❖ 4^ο στάδιο: Μετασηματισμένη πρακτική

Στο τέταρτο στάδιο οι μαθητές επιδιώκεται:

- a) Να μεταφέρουν και να εντάξουν ένα κείμενο από ένα κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο σε ένα άλλο.

- b) Να μετασχηματιστούν τα συγκεκριμένα κείμενα σε διαφορετικά κειμενικά είδη.
- c) Να δημιουργήσουν τα δικά τους αυθεντικά κείμενα.
- d) Να εκφράσουν τη δημιουργικότητά τους.

Δραστηριότητες

- Οι μαθητές καλούνται να μετατρέψουν κάποια κείμενα σε διαφορετικά κειμενικά είδη, όπου υπάρχει η δυνατότητα αυτή.
- Οι μαθητές ενθαρρύνονται να δημιουργήσουν ένα δικό τους διαλεκτικό κείμενο, γραμμένο στη διάλεκτο της δικής τους επιλογής.
- Είναι δυνατή και η δημιουργία ενός θεατρικού κατά το οποίο οι μαθητές θα υιοθετήσουν διάφορες διαλεκτικές φωνές.

Σύμφωνα με την Φτερνιάτη (2010), μπορούν να τεθούν και οι ακόλουθες ερωτήσεις, ώστε να βοηθηθούν οι μαθητές:

- Έχει βασική ιδέα το θεατρικό κείμενο;
 - Ποιοι είναι οι χαρακτήρες;
 - Ποια είναι η δομή του;
 - Ποια διάλεκτος χρησιμοποιείται;
 - Οι διάλεκτοι χρησιμοποιούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε να προβάλλουν την κεντρική ιδέα;
- Καλούνται οι μαθητές σε ομάδες να δημιουργήσουν αφίσες που να αποτρέπουν την εκδήλωση ρατσιστικής συμπεριφοράς μαθητών προς άλλους μαθητές διαλεκτόφωνους χρησιμοποιώντας σλόγκαν που στηρίζουν την ομογένεια και την εθνική ταυτότητα και μειώνοντας τις σχολικές ανισότητες. Οι συγκεκριμένες αφίσες μπορούν να αναρτηθούν στον τοίχο της τάξης ή στο διάδρομο του σχολείου.

* Οι μαθητές είναι σε θέση να αντιληφθούν και να κατανοήσουν καλύτερα τον τρόπο που μπορούν να αξιοποιηθούν οι διάφορες γλωσσικές ποικιλίες μέσα από διάφορα κειμενικά είδη, προσεγγίζοντας ποικίλες οπτικές γωνίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι χαρακτηριστικό γνώρισμα της γλωσσικής επικοινωνίας μας αποτελεί η γλωσσική ετερογένεια όσον αφορά τον χρήστη-ομιλητή, όπου στοιχεία της ατομικής του ταυτότητας συμβάλλουν στην ύπαρξη ανομοιογένειας, όπως το γεωγραφικό μέρος, η κοινωνική τάξη, το φύλο και το επάγγελμα με

αποτέλεσμα να έχουμε όχι μόνο γεωγραφικές αλλά και κοινωνικές και λειτουργικές διαφοροποιήσεις σε μια γλώσσα. Αυτό που παρατηρήθηκε είναι ότι δεν εμπεριέχεται ικανοποιητικό υλικό στα σχολικά βιβλία της δευτεροβάθμιας σχολικής εκπαίδευσης όσον αφορά τις διαλέκτους. Υπάρχουν περισσότερα κείμενα με διάσπαρτα ιδιοματικά στοιχεία και λιγότερα καθαρά διαλεκτικά κείμενα. Τα κείμενα που είναι γραμμένα σε κάποια συγκεκριμένη διάλεκτο βρίσκονται κυρίως στα βιβλία της Νεοελληνικής Γλώσσας του Γυμνασίου, παρόλο που οι δραστηριότητές τους δεν παροτρύνουν ιδιαίτερα τους μαθητές να ενδιαφερθούν και να ασχοληθούν σε μεγαλύτερο βαθμό με τις γλωσσικές ποικιλίες. Ακόμα, αξίζει να επισημανθεί ότι κριτήριο διάκρισης των διαλέκτων και των ιδιωμάτων είναι το κριτήριο αμοιβαίας κατανόησης δηλαδή ο βαθμός διαφοροποίησης τους από την επίσημη κοινή νεοελληνική γλώσσα.

Σύμφωνα με την Καμπάκη – Βουγιουκλή (2012), υπήρξαν προτάσεις σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο όσον αφορά τη σπουδαιότητα της χρήσης των διαλέκτων στην εκπαίδευση, για να διευρυνθεί η γλωσσική αντίληψη των μαθητών. Παρ' όλ' αυτά δεν υπήρξαν δραστηριότητες κατάλληλες για την παρότρυνση των μαθητών για την περαιτέρω ενασχόλησή τους με τις διαλέκτους. Έτσι, είναι απαραίτητο να ενσωματώσει η εκπαίδευση τις διαλεκτικές ποικιλίες στη γλωσσική διδασκαλία, για να ενδυναμωθεί η γλωσσική επίγνωση των μαθητών αλλά και να διαμορφωθούν θετικές στάσεις απέναντι στη γλωσσική ποικιλία. Οι μαθητές πρέπει να έρχονται συχνά σε επαφή με τις γλωσσικές ποικιλίες και αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την εισαγωγή περισσότερων διαλεκτικών κειμένων στα σχολικά εγχειρίδια της Νεοελληνικής Γλώσσας και Νεοελληνικής Λογοτεχνίας όλων των τάξεων Γυμνασίου – Λυκείου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι μαθητές να εμπλουτίσουν τη γλώσσα και το λεξιλόγιό τους καθώς και να μάθουν για τον πολιτισμό τοπικών κοινωνιών. Επίσης, οι μαθητές καταφέρουν να αποβάλλουν τις στερεοτυπικές τους αντιλήψεις όσον αφορά τις διαλέκτους και ανέχονται τη διαφορετικότητα, κάνοντας τους διαλεκτόφωνους μαθητές να νιώσουν πιο άνετα και οικεία μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Ακόμα, αποβάλλοντας τα στερεότυπα, αναπτύσσεται ο κριτικός τους γραμματισμός και αυξάνεται η μεταγλωσσική τους ικανότητα. Σύμφωνα με τον Ντίνα (2015), τη σημερινή εποχή, παρόλο που επιχειρείται ομογενοποίηση υπό την επίδραση της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και της επικράτησης του διαδικτύου, οι διάλεκτοι και η γλωσσική ποικιλία γενικά αντιμετωπίζονται με ιδιαίτερα θετικό πνεύμα ως φορείς πολιτιστικών και γλωσσικών αξιών. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται σε γλωσσοδιδακτικό επίπεδο η Παιδαγωγική του Κριτικού Γραμματισμού με τις διάφορες εκδοχές της, τοποθετούμενη απολύτως θετικά έναντι της γλωσσικής / διαλεκτικής ποικιλότητας και ενσωματώνοντάς την δημιουργικά στα προγράμματα γλωσσικής διδασκαλίας. Σύμφωνα με τον Κουρδή (1997), η επίσημη αναγνώριση των διαλέκτων ως φορέων πολιτισμικού πλούτου μιας χώρας και η συστηματική διδασκαλία τους, θα αποτελέσουν την αφετηρία μιας «ενδοκοινοτικής αναγνώρισης» της σπουδαιότητάς τους, μιας και το σχολείο αποτελεί έναν από τους βασικότερους παράγοντες μετάδοσης ιδεολογιών.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η ανάδειξη της διαλέκτου ως μέσο προβολής και πολιτισμικής κληρονομιάς συμβάλλει στη διατήρηση των διαλέκτων. Αντιθέτως, η εξάπλωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και η ανάπτυξη της τεχνολογίας οδηγούν

στη συρρίκνωση του γλωσσικού συστήματος. Όμως η ενασχόληση ή μη του εκπαιδευτικού με τις γλωσσικές ποικιλίες εξαρτάται από την κρίση και την απόφαση του. Προτιμητέα είναι η συνδυαστική διδασκαλία των γλωσσικών ποικιλιών και της κοινής, ώστε να υπάρχει μια μεγαλύτερη κατανόηση των ποικιλιών αυτών από τους μαθητές, καθώς και επαφή με τον πλούτο της μητρικής τους γλώσσας. Το κυριότερο είναι ότι τα κείμενα που περιέχουν διαλεκτικά στοιχεία συνιστούν κατάλληλο υλικό για να αξιοποιηθούν για την καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού και ιδιαίτερα στην καλλιέργεια της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης. Η αναγνώριση και η αξιοποίηση της γλωσσικής ποικιλίας ως φορέα κοινωνικού νοήματος μέσα σε ένα συγκεκριμένο κειμενικό είδος αποσκοπούν στον κριτικό γραμματισμό, μέσω των μοντέλων του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών που αναπτύχθηκαν στις σύγχρονες πολύγλωσσες και πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

Τέλος, αν και η εκπαίδευση έχει ως σκοπό τον κριτικό γραμματισμό, στα σχολικά εγχειρίδια της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας της Β/μιας Εκπαίδευσης η διδασκαλία της γλώσσας έχει την τάση να είναι ρυθμιστική και η πορεία της διδασκαλίας καθοδηγούμενη προς την πρότυπη νεοελληνική. Χαρακτηριστική είναι η απουσία των κατάλληλων διαλεκτικών κειμένων σε αυτά. Με αυτόν τον τρόπο συνεχίζεται η παραδοσιακή αντίληψη της γλωσσικής διδασκαλίας με χαρακτηριστικό τη γλωσσική ομοιομορφία και την ύπαρξη περιορισμένης γλωσσικής ποικιλίας. Έτσι είναι αναγκαία η διδακτική παρέμβαση συνδυαστικής διδασκαλίας της ΚΝ και των διαφόρων διαλέκτων, μέσω της ένταξης και της χρήσης ποικίλων γλωσσικών κειμένων στην εκπαιδευτική διαδικασία, τα οποία δεν εμπεριέχονται στα σχολικά βιβλία του Γυμνασίου και του Λυκείου.

Βιβλιογραφική αναφορά

Αγγελάκος, Κ., Κατσαρού, Ε., Μαγγανά, Α. (2019 α). *Νεοελληνική Γλώσσα Α' Γυμνασίου*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Αγγελάκος, Κ., Κατσαρού, Ε., Μαγγανά, Α. (2019 β). *Νεοελληνική Γλώσσα Α' Γυμνασίου. Τετράδιο εργασιών*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Ανδρουλάκης, Γ. (2008). Εκπαιδευτική Γλωσσολογία. Στο Γ. Ανδρουλάκης και Γ. Ξυδόπουλος (επιμ.). *Γλωσσική Ανάπτυξη, εισαγωγικά θέματα γλωσσολογίας*. (σελ. 109-135). Πάτρα: ΕΑΠ.

Αρχάκης, Α. & Κονδύλη, Μ. (2004). *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Νήσος.

Γαβριηλίδου, Μ., Εμμανουηλίδης, Π., Πετρίδου-Εμμανουηλίδου, Ε. (2019 α). *Νεοελληνική Γλώσσα Β' Γυμνασίου*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Γαβριηλίδου, Μ., Εμμανουηλίδης, Π., Πετρίδου-Εμμανουηλίδου, Ε. (2019 β). *Νεοελληνική Γλώσσα Β' Γυμνασίου. Τετράδιο Εργασιών*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Γαραντούδης, Ε., Χατζηδημητρίου, Σ., Μέντη, Θ. (2019 α). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β' Γυμνασίου*. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Γρηγοριάδης, Ν., Καρβέλης, Δ., Μηλιώνης, Χ., Μπαλάσκας, Χ., Παγάνος, Γ., Παπακώστας, Γ. (2011). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Τεύχος Α'. Α' Τάξη Γενικού Λυκείου*. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Γρηγοριάδης, Ν., Καρβέλης, Δ., Μηλιώνης, Χ., Μπαλάσκας, Χ., Παγάνος, Γ., Παπακώστας, Γ. (2011). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Τεύχος Β'. Β' Τάξη Γενικού Λυκείου*. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Γρηγοριάδης, Ν., Καρβέλης, Δ., Μηλιώνης, Χ., Μπαλάσκας, Χ., Παγάνος, Γ., Παπακώστας, Γ. (2011). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Τεύχος Γ'. Γ' Τάξη Γενικού Λυκείου*. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Δελβερούδη, Ρ. (2001). Γλωσσική ποικιλία. Στο Α.Φ. Χριστίδης & Μ. Θεοδωροπούλου (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός* (σελ. 54-58). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής γλώσσας. Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_a9/index.html (Ανακτήθηκε 5 Απριλίου 2023).

Hatzidakis, G. (1892). *Einleitung in die neugriechische Grammatik*, Leipzig. Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/greekLang/medieval_greek/bibliographies/idiomatic/intro.html (Ανακτήθηκε 7 Απριλίου 2023).

Καγιαλής, Π., Ντουνιά, Χρ., Μέντη, Θ. (2019 α). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Γυμνασίου*. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Κακριδή Ferrari, Μ. (2007). Διάλεκτος. Στο Α.- Φ. Χριστίδης & Μ. Θεοδωροπούλου (επιμ.), *Θέματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας* (σελ. 1-6). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_02/index.html (Ανακτήθηκε 5 Απριλίου 2023).

Kalantzis M. & Cope B. (2001). Πολυγραμματισμοί [E2]. Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_e2/bibliography.html (Ανακτήθηκε 7 Απριλίου 2023).

Καμπάκη – Βουγιουκλή, Π. (2012). *Πρακτικά 10ου Διεθνούς Συνεδρίου ελληνικής Γλωσσολογίας*, Κομοτηνή.

Καμπάκη – Βουγιουκλή, Π. & Δούρου, Χ. (2015). Το γλωσσικό ιδίωμα του Σουφλίου: γλωσσικές συμπεριφορές μαθητών Λυκείου σε εκπαιδευτικό περιβάλλον. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σελ. 95-116.

Κασκαμανίδης, Γ. & Κ. Ντίνας. 2004. Γλωσσική «ανακύκλωση»: Η παιδαγωγική και διδακτική αξιοποίηση των νεοελληνικών διαλέκτων. Η περίπτωση της ποντιακής. *Γλώσσα*, 58, 7-25.

Κατσαρού, Ε., Μαγγανά, Α., Σκιά, Α., Τσέλιου, Β. (2019 α). *Νεοελληνική Γλώσσα Γ' Γυμνασίου*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Κατσαρού, Ε., Μαγγανά, Α., Σκιά, Α., Τσέλιου, Β. (2019 β). *Νεοελληνική Γλώσσα Γ' Γυμνασίου. Τετράδιο Εργασιών*. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Καψάσκη, Α. & Μ. Τζακώστα. 2016. Στάσεις καθηγητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 36, 161-174.

Κοντοσόπουλος, Ν. Γ. (2000). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής*. 3η έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Κουρδής, Ε. (1997). Παράγοντες κοινωνιογλωσσικού στιγματισμού του τοπικού ιδιώματος της Θεσσαλίας. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*. Πρακτικά της 17ης ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη, σελ. 577-590.

Κωστούλα- Μακράκη, Ν. (2001). *Γλώσσα και κοινωνία, βασικές έννοιες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Lewis, M. (1993), *The Lexical Approach. The State of ELT and a Way Forward*. London: Language Teaching Publications, σελ.51.

Μανωλίδης, Γ., Μπεχλιβάνης, Θ. & Φλώρου, Φ. (2001). (2011). *Έκφραση – Έκθεση για το γενικό λύκειο. Θεματικοί Κύκλοι*. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Newton, B. (1972): *The generative interpretation of dialect. A study of Modern Greek phonology*. Cambridge: CUP.

Νεοελληνική λογοτεχνία Β' Λυκείου – Οδηγίες διδασκαλίας. Σεπτέμβριος, 2018. Διαθέσιμο στο: <https://edu.klimaka.gr/mathimata/lykeiou/2662-neoellhnikh-logotexnia-odhgies-b-lykeiou> (Ανακτήθηκε 6 Απριλίου 2023).

Ντίνας, Κ. & Ζαρκογιάνη, Ε. (2009). Διδακτική αξιοποίηση των νεοελληνικών διαλέκτων. Η περίπτωση του γλωσσικού ιδιώματος Αφάντου Ρόδου. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σελ. 182.

Ντίνας, Κ. 2015. Η αξιοποίηση της διαλεκτικής ποικιλίας στο πλαίσιο της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού. Η εμπειρία μιας διδακτικής απόπειρας. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σελ. 167-186. Διαθέσιμο και στο: <http://users.uowm.gr/kdinas/syllogikoitomoi25/> (Ανακτήθηκε 6 Απριλίου 2023).

Παπαναστασίου, Γ. (2015). Η σημερινή κατάσταση των διαλέκτων. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σελ.23-45.

Πολάκη, Μ. 2016. Προτάσεις ενσωμάτωσης της κρητικής διαλέκτου στη διδασκαλία. Προφορική ανακοίνωση στο 7ο Διεθνές Συνέδριο Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας και Γλωσσολογικής Θεωρίας. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Πυλαρινός, Θ., Χατζηδημητρίου, Σ., Βαρελάς, Λ. (2019 α). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α' Γυμνασίου*. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Siegel, J. (1999). Creoles and minority dialects in education: An overview. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 20(6), σελ.508-531.

Στάμου Α. Γ., Πολίτης Π., Αρχάκης Α. (2016) (επιμ.). *Γλωσσική Ποικιλότητα και Κριτικοί Γραμματισμοί στον Λόγο της Μαζικής Κουλτούρας: Εκπαιδευτικές Προτάσεις για το Γλωσσικό Μάθημα*. Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα, σελ.57-94.

Τζακώστα, Μ. & Ε. Μπετεινάκη. 2018. Η κρητική διάλεκτος ως εργαλείο γλωσσικής διδασκαλίας και πολιτισμικής αφύπνισης. Στο Μ. Σαματάς, Δ. Μυλωνάκης, Μ. Δαφέρμος & Α. Καστελλάκης (επιμ.), Η Κρήτη στον 21ο αιώνα: Προβλήματα, προκλήσεις και προοπτικές. Αθήνα: Πεδίο. 72-90.

Τζακώστα, Μ. 2020 γ. Πώς οι διάλεκτοι μπορούν να γίνουν αναπόσπαστο κομμάτι της γλωσσικής διδασκαλίας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης: η περίπτωση της Κρητικής. Στο Στρατιδάκης, Ζ. (επιμ.). Η κρητική διάλεκτος: ιστορικότητα, εκφραστικό βάθος, διδακτικοί πειραματισμοί. Ρέθυμνο: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου. 71-92.

Τζιτζιλής, Χ. (2000). *Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης et al. (επιμ.), Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της, σελ. 15-22. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο και στα: <https://www.greek->

language.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_a_1_2/index.html και στο: http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_d5/thema_pdf.pdf (Ανακτήθηκε 7 Απριλίου 2023).

Τζιτζιλής, Χ. (2001). *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της [Δ5]*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης και Μ. Θεοδωροπούλου (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη γλώσσα* (σελ.168-174). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο και στο: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_d5/index.html (Ανακτήθηκε 7 Απριλίου 2023).

Trudgill, P. (2000). Οι νεοελληνικές διάλεκτοι. Στο Χριστίδης, Α.-Φ., *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_a_1_1/index.html (Ανακτήθηκε 7 Απριλίου 2023).

Trudgill, P. (2003). Modern Greek Dialects: a preliminary classification. *Journal of Greek Linguistics* 4: 45-64.

Τσιπλάκου, Σ. (2007). Γλωσσική ποικιλία και κριτικός εγγραμματισμός: Συσχετισμοί και παιδαγωγικές προεκτάσεις. Στο Η. Ματσαγγούρας (επιμ.), *Σχολικός εγγραμματισμός: λειτουργικός, κριτικός και επιστημονικός*. (σελ. 466-511). Αθήνα: Γρηγόρης.

Τσολάκης, Χ., Αδάλογλου, Κ., Αυδή, Α., Γρηγοριάδης, Ν., Δανιήλ, Α., Ζέρβου, Ι., Πόππα, Ε. & Τάνης, Δ. (2011). *Έκφραση – Έκθεση για το γενικό λύκειο. Α', Β', Γ' Τεύχος*. Πάτρα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Φλούρης, Γ. (2005). *Αναλυτικά προγράμματα για μια νέα εποχή στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Φραγκουδάκη, Α. (1987). *Γλώσσα και ιδεολογία. Κοινωνική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Φτερνιάτη, Α. (2010). Το διδακτικό υλικό για το γλωσσικό μάθημα του δημοτικού και η παιδαγωγική του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών. *Νέα Παιδεία* 135: 37-61.

Χριστίδης, Α.-Φ. (2005). *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].

<http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects/neohellenic/dialects> (Ακαδημία Αθηνών - οι νεοελληνικές διάλεκτοι: Ανακτήθηκε 8 Απριλίου 2023)

<https://www.cyprusalive.com/el/kypriaka-paradosiaka-paramyoia> (Ανακτήθηκε 9 Απριλίου 2023)

https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_b_8_1/texts.html#toc010 (Ανακτήθηκε 9 Απριλίου 2023)

https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_b_6/texts.html
(Ανακτήθηκε 9 Απριλίου 2023)

www.youtube.com/watch?v=LMr4Xd1idb8&ab_channel=ecoolgr (Ανακτήθηκε 9 Απριλίου 2023)

<https://www.cretans.gr/2015/03/04/gia-tous-protevousianous/> (Ανακτήθηκε 9 Απριλίου 2023)

https://www.greek-language.gr/digitalResources/modern_greek/tools/lexica/glossology_edu/lemma.html?id=131 (Ανακτήθηκε 8 Μαΐου 2023)

https://www.greek-language.gr/digitalResources/modern_greek/tools/lexica/glossology_edu/lemma.html?id=131 (Ανακτήθηκε στις 20 Μαΐου 2023)

ΦΕΚ 303/Τεύχος Β'/13-3-2003

ΦΕΚ 304/Τεύχος Β'/ 13-3-2003

ΦΕΚ 4911/Τεύχος Β'/31-12-2019